

Dr Agnieszka Wałęga
Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie
Kolegium Ekonomii, Finansów i Prawa
Katedra Statystyki

AUTOREFERAT

przedstawiający opis osiągnięć naukowych, dydaktycznych i organizacyjnych

Kraków, grudzień 2021

Spis treści

1. Dane podstawowe	3
2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe lub artystyczne – z podaniem podmiotu nadającego stopień, roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej	3
3. Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych lub artystycznych.....	4
4. Omówienie osiągnięć, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.)	4
4.1. Główne osiągnięcie naukowe	4
4.1.1. Tytuł osiągnięcia naukowego	4
4.1.2. Lista publikacji składających się na osiągnięcie naukowe	4
4.1.3. Uzasadnienie wyboru tematu cyklu publikacji	6
4.1.4. Problemy badawcze prac składających się na cykl publikacji.....	9
4.2. Wkład w rozwój dyscypliny ekonomia i finanse	22
4.3. Pozostałe obszary prowadzonych badań naukowych	23
4.3.1. Spójność ekonomiczna gospodarstw domowych w ujęciu grup społeczno-ekonomicznych oraz regionów	24
4.3.2. Sytuacja finansowa gospodarstw domowych	25
4.3.3. Wyposażenie i warunki mieszkaniowe gospodarstw domowych	28
4.3.4. Gospodarstwa domowe osób starszych	29
4.3.5. Konsumpcja i zagospodarowanie czasu wolnego w gospodarstwach domowych....	31
5. Informacja o wykazywaniu się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej	33
5.1. Syntetyczna charakterystyka dorobku naukowego.....	33
5.2. Synteza aktywności naukowej realizowanej w innych jednostkach i organizacjach.....	35
6. Informacja o osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę lub sztukę	37
6.1. Informacja o osiągnięciach dydaktycznych	37
6.2. Informacja o osiągnięciach organizacyjnych	39
6.3. Informacja o działalności popularyzującej naukę lub sztukę	40
7. Oprócz kwestii wymienionych w pkt. 1-6, wnioskodawca może podać inne informacje, ważne z jego punktu widzenia, dotyczące jego kariery zawodowej	41
8. Podsumowanie	42
Literatura cytowana w autoreferacie	42

1. Dane podstawowe

Agnieszka Wałęga

adres korespondencyjny:

Katedra Statystyki
Kolegium Ekonomii, Finansów i Prawa
Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie
ul. Rakowicka 27
31-510 Kraków

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6386-0433>

ResearchGate: <https://www.researchgate.net/profile/Agnieszka-Walega>

Google Scholar: <https://scholar.google.com/citations?user=MmpifPAAAAAJ>

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe lub artystyczne – z podaniem podmiotu nadającego stopień, roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej

2012 stopień naukowy: doktor nauk ekonomicznych w dyscyplinie ekonomia
Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Wydział Zarządzania
praca doktorska nt. *Spójność ekonomiczna gospodarstw domowych w Polsce. Analiza statystyczna* napisana pod kierunkiem dr hab. Barbary Podolec prof. UEK (praca obroniona w dn. 17.12.2012 r. z wyróżnieniem)

Recenzenci: dr hab. Zofia Mielecka-Kubień, prof. UE w Katowicach; dr hab. Paweł Ulman (Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie)

data nadania stopnia: 20.12.2012 r.

2004 dyplom ukończenia studiów magisterskich w Akademii Ekonomicznej w Krakowie (obecnie Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie), Wydział Zarządzania, tytuł zawodowy: magister, specjalność: 1) rachunkowość; 2) gospodarka turystyczna. Praca magisterka napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Józefa Pocięchy nt. *Organizacja i metody kontroli wewnętrznej w jednostkach sektora finansów publicznych*

Dodatkowe dyplomy i certyfikaty:

2019 certyfikat ukończenia szkolenia w ramach projektu „UEK HUB. Uniwersytecki hub dydaktyczny” (01.10.2017–30.06.2019 r.): szkolenie wprowadzające (120 h); ścieżka (1): Projektowanie i prowadzenie kursów online (120 h) (certyfikat z wyróżnieniem); ścieżka (2): Nauczanie w języku angielskim (160 h)

2019 certyfikat e-nauczyciela Stowarzyszenia E-learningu Akademickiego (nr SEA/ENAU CZYCIEL/14/2019) przyznany uchwałą Zarządu Stowarzyszenia E-learningu Akademickiego z dn. 10.06.2019 r.

2007 dyplom ukończenia kursu pedagogicznego w Studium Doskonalenia Pedagogicznego Akademii Ekonomicznej w Krakowie, 2006/2007

2004 uprawnienia audytora wewnętrznego – licencja ministra finansów nr 1060/2004

3. Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych lub artystycznych

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie (wcześniej Akademia Ekonomiczna w Krakowie)

zajmowane stanowiska:

- od 01.10.2004 r. do 31.03.2013 r. – asystent w Zakładzie Statystyki Społecznej w Katedrze Statystyki na Wydziale Zarządzania Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie
dodatkowa informacja: w okresie od 08.03.2008 r. do 11.07.2008 r. urlop macierzyński
- od 01.04.2013 r. do nadal – adiunkt w Katedrze Statystyki w Instytucie Metod Ilościowych w Naukach Społecznych w Kolegium Ekonomii, Finansów i Prawa Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie
dodatkowa informacja: w okresie od 24.01.2015 r. do 22.01.2016 r. urlop macierzyński i rodzicielski

Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego (wcześniej Krakowska Szkoła Wyższa im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego)

zajmowane stanowiska:

- wykładowca na umowę o dzieło: rok akademicki 2005/2006, 2006/2007 oraz 2009/2010

4. Omówienie osiągnięć, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.)

4.1. Główne osiągnięcie naukowe

4.1.1. Tytuł osiągnięcia naukowego

Moim głównym osiągnięciem naukowym zgodnie z art. 219 ust. 1. pkt 2b Ustawy jest cykl publikacji powiązanych tematycznie zatytułowany: *Rola dochodu i zadłużenia w kształtowaniu dobrostanu finansowego gospodarstw domowych w Polsce*.

4.1.2. Lista publikacji składających się na osiągnięcie naukowe

W nawiasie podano liczbę punktów według stanu obowiązującego w momencie opublikowania danej pozycji.

- [1] **Wałęga A.**, Wałęga G., Kowalski R. (2021), *Warunki życia nadmiernie zadłużonych gospodarstw domowych w Polsce*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, s. 236, ISBN 978-83-208-2443-8 (120 pkt). Udział własny: 35%

Mój wkład polegał na: konceptualizacji badań, wykonaniu przeglądu literatury, opracowaniu metodyki badań (kwestionariusz ankietowy badania), doborze metod ilościowych, przygotowaniu bazy danych, wykonaniu obliczeń i pierwszego opracowania wyników, wizualizacji danych, sprawdzeniu wyników i ich interpretacji, opracowaniu wniosków i przygotowaniu podsumowania. Pracowałam nad powstaniem

JK.

(pisanie) pierwszej wersji maszynopisu (draft), a także nad poprawkami do maszynopisu (po recenzji i redakcji tekstu).

- [2] **Wałęga G., Wałęga A.** (2021), *Over-indebted Households in Poland: Classification Tree Analysis*, "Social Indicators Research", 153(2), p. 561–584, DOI: 10.1007/s11205-020-02505-6. **IF: 2,614; CiteScore: 3,8 (100 pkt)**. Udział własny: 50%

Mój wkład polegał na: konceptualizacji badań, doborze metod ilościowych, przygotowaniu bazy danych, wykonaniu obliczeń i pierwszego opracowania wyników, wizualizacji danych, sprawdzeniu wyników i ich interpretacji, opracowaniu wniosków i przygotowaniu podsumowania. Pracowałam nad powstaniem (pisanie) pierwszej wersji artykułu, a także nad poprawkami do maszynopisu (po recenzji i redakcji tekstu).

- [3] **Wałęga A., Wałęga G.** (2021), *Self-employment and over-indebtedness in Poland: Modelling income and debt repayments distribution*, "Entrepreneurial Business and Economics Review", 9(4), p. 51–65, DOI: 10.15678/EBER.2021.090404. **CiteScore: 2,3 (100 pkt)**. Udział własny: 50%

Mój wkład polegał na: konceptualizacji badań, wykonaniu przeglądu literatury, doborze metod ilościowych, przygotowaniu bazy danych, wykonaniu obliczeń i pierwszego opracowania wyników, wizualizacji danych, sprawdzeniu wyników i ich interpretacji, opracowaniu wniosków i przygotowaniu podsumowania. Pracowałam nad powstaniem (pisanie) pierwszej wersji maszynopisu, a także nad poprawkami do maszynopisu (po recenzji i redakcji tekstu).

- [4] **Wałęga A.** (2020), *Indebted Households' Self-assessment of their Financial Situation: Evidence from Poland*, In: B. Ciałowicz (ed.), *Quantitative methods in the contemporary issues of economics*, Wydawnictwo edu-Libri s.c., Kraków, p. 89–99 (20 pkt)

- [5] **Wałęga A., Wałęga G.** (2018), *O badaniach zadłużenia gospodarstw domowych w Polsce*, „Wiadomości Statystyczne”, 9/2018(688), s. 5–26 (12 pkt). Udział własny: 50%

Mój wkład polegał na: konceptualizacji badań, wykonaniu przeglądu literatury i istniejących źródeł danych dotyczących zadłużenia, opracowaniu wniosków i przygotowaniu podsumowania. Pracowałam nad powstaniem (pisanie) pierwszej wersji maszynopisu, a także nad poprawkami do maszynopisu (po recenzji i redakcji tekstu).

- [6] **Wałęga A., Wałęga G.** (2018), *Indebted Households in Poland and Their Economic Situation: Assessment Using Mobility Indices*, In: K. Cermakova, S. Mozayeni, E. Hromada (eds.), *Proceedings of the 10th Economics Finance Conference*, Rome 10–13 September 2018, International Institute of Social and Economic Sciences, International Society for Academic Studies, Prague, Czech Republic, p. 552–561, DOI: 10.20472/EFC.2018.010.039 (15 pkt) – materiały indeksowane w bazie WoS. Udział własny: 50%

Mój wkład polegał na: konceptualizacji badań, wykonaniu przeglądu literatury, przygotowaniu zbioru danych, doborze metod ilościowych, wykonaniu obliczeń i pierwszego opracowania wyników, sprawdzeniu wyników i ich interpretacji, opracowaniu wniosków i przygotowaniu podsumowania. Pracowałam nad powstaniem (pisanie) pierwszej wersji maszynopisu, a także nad poprawkami do maszynopisu (po recenzji i redakcji tekstu).

- [7] **Wałęga A., Wałęga G.** (2017), *Analiza spłat zadłużenia gospodarstw domowych z wykorzystaniem regresji kwantylowej*, *Studia i Materiały "Miscellanea Oeconomicae"*, 1/2017, tom I, s. 71–81 (9 pkt). Udział własny: 50%

Mój wkład polegał na: konceptualizacji badań, wykonaniu przeglądu literatury, przygotowaniu zbioru danych, doborze metod ilościowych, wykonaniu obliczeń i pierwszego opracowania wyników, sprawdzeniu wyników i ich interpretacji, opracowaniu wniosków i przygotowaniu podsumowania. Pracowałam nad powstaniem (pisanie) pierwszej wersji maszynopisu, a także nad poprawkami do maszynopisu (po recenzji i redakcji tekstu).

- [8] **Wałęga A., Wałęga G. (2016),** *Bogaci i biedni na rynku kredytowym w Polsce. Analiza porównawcza dla lat 2000–2013*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie”, 2(950), s. 75–92, DOI: 10.15678/ZNUEK.2016.0950.0205 (11 pkt). Udział własny: 50%

Mój wkład polegał na: konceptualizacji badań, wykonaniu przeglądu literatury, doborze metod ilościowych, wykonaniu obliczeń i opracowaniu wyników oraz ich interpretacji, opracowaniu wniosków i przygotowaniu podsumowania. Pracowałam nad powstaniem (pisanie) pierwszej wersji maszynopisu, a także nad poprawkami do maszynopisu (po recenzji i redakcji tekstu).

- [9] **Wałęga A., Wałęga G. (2015),** *Determinants of Loan Repayments: Evidence from Household Budget Survey in Poland*, In: T. Löster, T. Pavelka (eds.), *The 9th International Days of Statistics and Economics Conference Proceedings*, Libuše Macáková MELANDRIUM, Prague, Czech Republic, p. 1774–1783 (15 pkt) – materiały indeksowane w bazie WoS. Udział własny: 50%

Mój wkład polegał na: konceptualizacji badań, wykonaniu przeglądu literatury, doborze metod ilościowych, wykonaniu obliczeń i opracowaniu wyników oraz ich interpretacji, opracowaniu wniosków i przygotowaniu podsumowania. Pracowałam nad powstaniem (pisanie) pierwszej wersji maszynopisu, a także nad poprawkami do maszynopisu (po recenzji i redakcji tekstu).

- [10] **Wałęga A., Wałęga G. (2014),** *Indebtedness of low-income households in Poland. A comparative analysis for the period 2000–2010*, In: M. Papież, S. Śmiech (eds.), *Proceedings of the 8th Professor Aleksander Zeliasz International Conference on Modelling and Forecasting of Socio-Economic Phenomena*, Foundation of the Cracow University of Economics, Cracow, p. 223–231 (15 pkt) – materiały indeksowane w bazie WoS. Udział własny: 50%

Mój wkład polegał na: konceptualizacji badań, wykonaniu przeglądu literatury, przygotowaniu zbioru danych, doborze metod ilościowych, wykonaniu obliczeń opracowania wyników, interpretacji wyników i opracowaniu wniosków oraz przygotowaniu podsumowania. Pracowałam nad powstaniem (pisanie) pierwszej wersji maszynopisu, a także nad poprawkami do maszynopisu (po recenzji i redakcji tekstu).

4.1.3. Uzasadnienie wyboru tematu cyklu publikacji

Moje zainteresowania badawcze od początku kariery naukowej związane są głównie z analizą zjawisk i procesów społecznych, metodami ilościowymi oraz źródłami danych, stanowiącymi punkt wyjścia do prowadzonych badań wchodzących w zakres statystyki społecznej. Po uzyskaniu stopnia doktora uwagę skoncentrowałam na szeroko rozumianej sytuacji materialnej gospodarstw domowych, która definiowana jest jako sytuacja finansowa oraz stan posiadanych nieruchomości, przedmiotów trwałego użytkowania i innych zasobów

materialnych (Podolec, 2014; Zalega, 2016). Wszystkie te elementy informują nie tylko o zamożności gospodarstwa domowego, ale i w znacznej mierze kształtują jego warunki życia¹.

Prowadzone przeze mnie badania nad sytuacją finansową gospodarstw domowych w Polsce w latach 2000–2018 wskazują na wzrost poziomu zamożności gospodarstw domowych wyrażający się m.in. wzrostem dochodów realnych będących w ich dyspozycji. Jednocześnie obserwowany jest wzrost nierówności dochodowych w gospodarstwach domowych (Wałęga, 2013). W tej sytuacji nawet mniej zamożne gospodarstwa domowe nie muszą odkładać swoich planów konsumpcyjnych na przyszłość. Mają one szansę na skorzystanie z zewnętrznych źródeł finansowania w celu zaspokojenia potrzeb, które wcześniej nie mogły być zrealizowane. W Polsce, podobnie jak w innych krajach, obserwowany jest w ostatnich latach, wzrost zadłużenia gospodarstw domowych. Wartość kredytów dla gospodarstw domowych w latach 2000–2014 wzrosła ponad 9-krotnie, a w 2020 r. w porównaniu do 2000 r. był to już wzrost ponad 12-krotny (NBP, 2021). Można zatem śmiało stwierdzić, że stały się one trwałym źródłem finansowania konsumpcji.

Dotychczasowe badania nad zadłużeniem gospodarstw domowych w Polsce na poziomie mikroekonomicznym napotykają na poważne ograniczenia związane brakiem wyspecjalizowanych, cyklicznych badań z zakresu finansów gospodarstw domowych, a problematyka ta obecna jest w dyskursie naukowym w Polsce tylko w nielicznych pracach (m.in. Anioła-Mikołajczak, 2016, 2017; Białowolski, 2014, 2019; Białowolski i in. 2020; Białowolski, Węziak-Białowolska, 2017; Kata i in., 2021; Świecka, 2008, 2009; Wałęga, 2013a; Zajączkowski, Żochowski, 2007; Zalega, 2014). Tematyka związana z zadłużeniem gospodarstw domowych w Polsce na poziomie mikroekonomicznym pojawia się przy okazji w publikacjach dotyczących kształtowania się dochodów, konsumpcji i sytuacji materialnej gospodarstw domowych (np. Grzega, 2012; Kośny, 2020; Piekut, 2017; Zalega, 2016).

Wyjaśnieniem niewielkiego zainteresowania kwestią badań nad zadłużaniem się gospodarstw domowych w Polsce może być ciągle relatywnie niski – w porównaniu z krajami wysoko rozwiniętymi – poziom zadłużenia. W 2019 r. udział kredytów dla gospodarstw domowych w PKB wyniósł około 35%, był zatem blisko dwukrotnie niższy od średniej charakteryzującej UE15 i półtora raza niższy od średniej dla państw UE28 (IMF, 2021). Biorąc jednak pod uwagę doświadczenia krajów rozwiniętych, można oczekiwać dalszego wzrostu zadłużenia gospodarstw domowych w Polsce, a co za tym idzie pojawienia się problemów związanych z obsługą długu i nadmiernym zadłużeniem, a w rezultacie wykluczeniem finansowym. Konsekwencje zadłużenia jednak nie muszą być wyłącznie negatywne. Pozytywnym efektem zadłużania się jest możliwość zaspokojenia potrzeb i realizacji planów konsumpcyjnych wykraczających ponad aktualnie uzyskiwane dochody, co służy również

¹ Należy podkreślić, że do oceny stopnia zaspokojenia potrzeb ludności stosowane są różne kategorie badawcze, których zakres znaczeniowy w różnych dyscyplinach naukowych nie jest jednakowy. W literaturze światowej funkcjonują m.in. takie określenia jak: *happiness* (szczęście), *well-being* (dobrostan), *welfare* (dobrobyt), *quality of life* (jakość życia), *living conditions* (warunki życia) czy *standard of living* (standard życia). W polskiej literaturze spotyka się dodatkowo pojęcia poziom życia, stopa życiowa czy godność życia, które z uwagi na ich pojemność pojęciową przynajmniej częściowo są zbieżne, czasami zawierają się w sobie, a zdarza się też, że są połączeniem wymienionych wcześniej kategorii. Obejmują one najczęściej zarówno materialną, jak i niematerialną sferę życia.

kształtowaniu się warunków życia gospodarstw domowych. Problematyka zadłużania się gospodarstw domowych jest zatem ważna zarówno z punktu widzenia jednostki jak i państwa. Zjawisko to wymaga stałej aktualizacji badań i monitorowania sytuacji gospodarstw domowych w tym zakresie.

Kolejnym wymiarem moich zainteresowań badawczych są kwestie związane z sytuacją dochodową gospodarstw domowych w Polsce. Choć badania w tym zakresie w polskiej literaturze są obecne od wielu lat i doczekały się wielu opracowań (m.in. Grzega, 2012; Jędrzejczak, 2011; Kalinowski, 2015; Piekut, 2019; Podolec, 2014; Rusnak, 2007; Ulman, 2011), to ocena znaczenia dochodu dla kształtowania się zarówno sytuacji zadłużeniowej gospodarstw domowych, jak i dobrostanu finansowego w dotychczasowych badaniach nie była dostatecznie zaakcentowana.

Liczne badania w zakresie konsumpcji polskich gospodarstw domowych nie podejmują szerzej kwestii związanej z rolą zadłużenia w kontekście zaspokojenia potrzeb oraz oceny dobrostanu finansowego gospodarstw domowych obciążonych długiem. W ocenie dobrostanu finansowego znaczenie ma – na co zwracają uwagę m.in. Garðarsdóttir i Dittmar (2012) oraz Kempson i Poppe (2018) – nie tylko obiektywna sytuacja materialna (mierzona poziomem dochodów i zadłużenia), ale także jej subiektywne postrzeganie (odczucia w zakresie możliwości zaspokojenia potrzeb, psychologiczny wymiar zadłużenia). Na podstawie przeglądu literatury dobrostan finansowy w swoich badaniach traktuję jako koncepcję obejmującą zarówno obiektywne (Greninger i in., 1996), jak i subiektywne (Brüggen i in., 2017; Gutter, Copur, 2011; Kim i in., 2003; O'Neill i in., 2005; Vosloo i in., 2014) wskaźniki oceny sytuacji finansowej i materialnej gospodarstw domowych. Szczególnie interesujące jest podejście subiektywne związane z postrzeganiem zadłużenia i sytuacji dochodowej przez gospodarstwa domowe.

Postulat konieczności prowadzenia pogłębionych badań nad dobrostanem finansowym zadłużonych gospodarstw domowych nabiera szczególnego znaczenia w warunkach szybkiego postępu technicznego oraz rozwoju sektora finansowego, które skutkują jeszcze łatwiejszym dostępem do kredytów i pożyczek zwłaszcza dla gospodarstw domowych.

Rys. 1. Główne problemy badawcze podejmowane w cyklu publikacji

Źródło: opracowanie własne.

Prezentowany cykl publikacji stanowiących moje główne osiągnięcie naukowe skoncentrowany jest wokół triady: dochód–zadłużenie–dobrostan finansowy (rys. 1). W ramach tych zainteresowań naukowych skupiłam się na następujących problemach badawczych, które szerzej zostaną przedstawione w podpunkcie 4.1.4:

- ocena poziomu **zadłużenia** gospodarstw domowych w Polsce oraz czynników determinujących wysokość spłat zadłużenia. W ramach tego obszaru badawczego podjęłam próbę kompleksowej charakterystyki zadłużonych gospodarstw domowych biorąc pod uwagę również konsekwencje związane z zadłużeniem;
- określenie wpływu **dochodu** na skłonność do zadłużania się i na jego poziom oraz na dobrostan finansowy gospodarstw domowych w Polsce. W moim przekonaniu istniejące badania dotyczące dochodu gospodarstw domowych niedostatecznie podejmują kwestię jego wpływu na zadłużenie oraz na dobrostan finansowy;
- wielowymiarowa ocena **dobrostanu finansowego** polskich zadłużonych gospodarstwach domowych, nie tylko z uwzględnieniem obiektywnych zmiennych, ale przede wszystkim tych subiektywnych, będzie włączeniem do dyskursu naukowego tej grupy gospodarstw domowych, obok np. gospodarstw wiejskich (Kalinowski, 2015), gospodarstw jednoosobowych (Piekut, 2019).

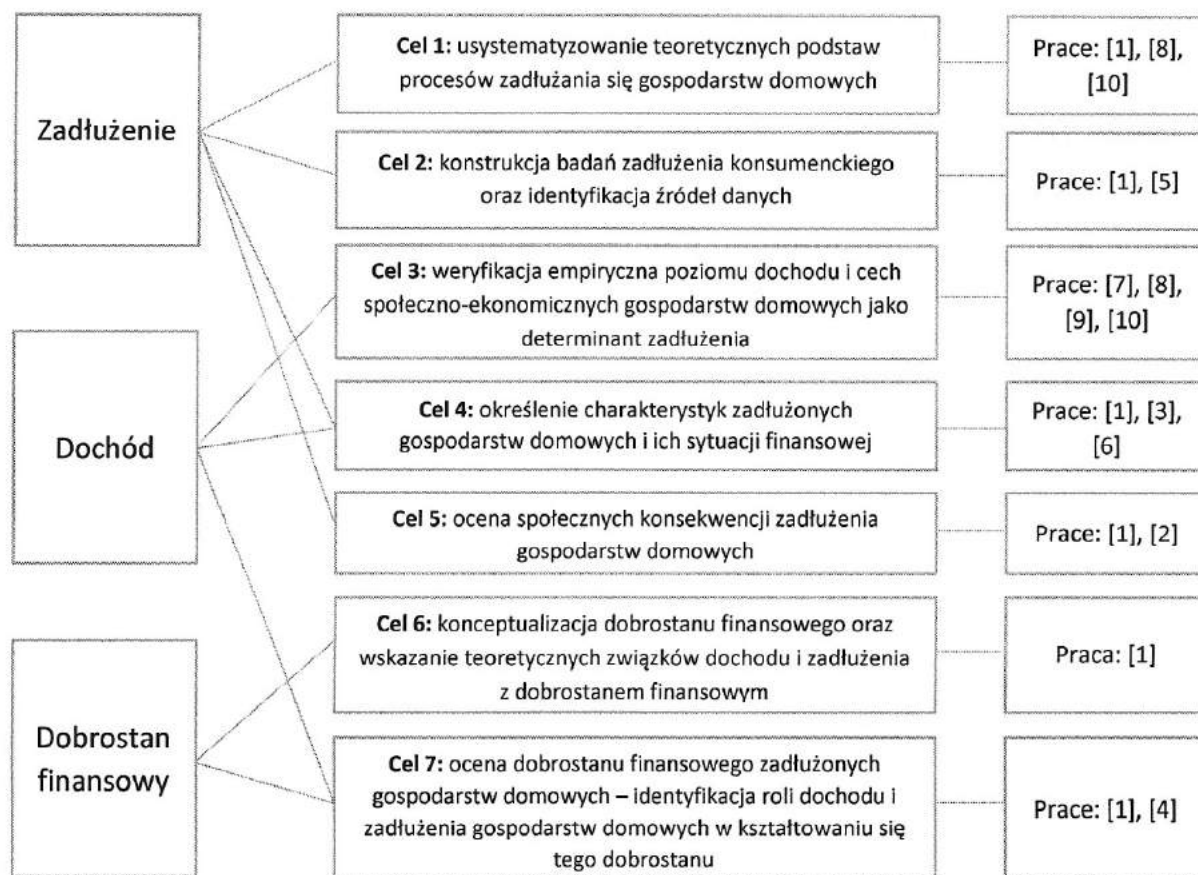
Podjęcie badań pozwalających na określenie roli zarówno dochodów, jak i zadłużenia (w tym nadmiernego zadłużenia) jako podstawowych czynników kształtujących dobrostan finansowy gospodarstw domowych pozwoli zmniejszyć lukę badawczą w krajowej literaturze w tym zakresie.

W moim przekonaniu prezentowany cykl publikacji uzupełnia i rozszerza wiedzę związaną z zadłużeniem gospodarstw domowych na poziomie mikroekonomicznym, a także wyjaśnia powiązania pomiędzy ich sytuacją finansową a dobrostanem finansowym.

4.1.4. Problemy badawcze prac składających się na cykl publikacji

Przedstawione w podpunkcie 4.1.3. luki badawcze ukierunkowały moje zainteresowania naukowe na zagadnienia łączące problematykę dochodu, zadłużenia z dobrostanem finansowym gospodarstw domowych. W ramach tych zagadnień skupiłam się na realizacji celów badawczych, które zostaną szczegółowo omówione w tym podpunkcie. Zaprezentowane na rys. 2 cele osiągnęłam w wyniku przeprowadzonych badań, których rezultaty zostały opublikowane w recenzowanej monografii wydanej przez Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne. Recenzentami wydawniczymi monografii są: prof. dr hab. Czesław Bywalec oraz dr hab. Marek Kośny, prof. UE we Wrocławiu. Wyniki badań zamieszczono także w artykułach naukowych. Są to publikacje w czasopismach o zasięgu międzynarodowym, pozwalające na włączenie się w międzynarodową dyskusję dotyczącą zadłużenia i jego znaczenia dla kształtowania się sytuacji finansowej gospodarstw domowych oraz ich dobrostanu, ale także krajowym z uwagi na fakt, że podejmowana problematyka badań dotyczy Polski. Jeden artykuł został opublikowany w czasopiśmie znajdującym się w bazie SSCI WoS (*Social Indicators Research*, IF: 2,614) i jedno w bazie ESCI WoS oraz Scopus (*Entrepreneurial Business and Economics Review*, CiteScore: 2,3), a pozostałe w innych

czasopismach wymienionych na liście MEiN oraz w recenzowanych materiałach z konferencji międzynarodowych indeksowanych w bazie *Web of Science*. Siedem publikacji wchodzących w skład cyklu powstało w ramach projektu badawczego SONATA 10 nr 2015/19/D/HS4/02569 finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki pt. *Warunki życia nadmiernie zadłużonych gospodarstw domowych* (kierownik dr G. Wałęga), którego byłam wykonawcą.

Rys. 2. Cele i problemy badawcze w powiązaniu z publikacjami głównego osiągnięcia naukowego

Źródło: opracowanie własne.

Pierwszym określonym przeze mnie problemem badawczym była **ocena poziomu zadłużenia gospodarstw domowych w Polsce i czynników determinujących wysokość spłat zadłużenia**. W ramach tego problemu realizowałam następujące cele: 1, 2, 4, 5.

Cel 1: usystematyzowanie teoretycznych podstaw procesów zadłużania się gospodarstw domowych (cel zrealizowany w pracach: [1], [8], [10])

Badając zadłużenie gospodarstw domowych należy w pierwszej kolejności przedstawić teoretyczne aspekty tego zjawiska. Celem moich dociekań naukowych było zatem usystematyzowanie teorii dotyczących zadłużania się gospodarstw domowych i ich ewolucji. Teoretyczne rozważania wyjaśniające zachowania gospodarstw domowych na rynku kredytowym zawarłam w monografii [1], a także częściowo w przeglądach literatury artykułów

stanowiących cykl [8], [10]. Usystematyzowanie to jest ważne z punktu widzenia prowadzenia dalszych badań. Rozważania rozpocząłam od obecnej od dawna w literaturze teorii cyklu życia i teorii dochodu permanentnego, poprzez ich modyfikacje uwzględniające m.in. ograniczenia w dostępie do rynku kredytowego i niepewność, aż do dorobku ekonomii behawioralnej i eksperymentalnej w zakresie wyjaśniania anomalii w decyzjach odnoszących się do zadłużania się (Attanasio, Weber, 2010). Włączenie nurtu psychologicznego nie tylko pozwoliło na rozluźnienie założenia o racjonalności uczestników rynku finansowego, ale rzuciło nowe światło na problemy pojawiające się w różnych fazach procesu kredytowego. Zwróciłam uwagę na wpływ m.in. nadmiernego optymizmu, intuicyjnego linearyzowania funkcji wykładniczych, dyskontowania hiperbolicznego na decyzje dotyczące zadłużania się. Omówiłam normy społeczne i wzorce konsumpcyjne jako czynnik sprzyjające zadłużaniu się przywołując zasadę „*keeping up with the Gateses*” (Schor, 2002) i hipotezę kaskad wydatkowych zaproponowaną przez Franka i in. (2014). Przegląd dyskusji w literaturze międzynarodowej pozwolił mi na wskazanie znaczenia rosnących nierówności dochodowych, a więc pośrednio i samego dochodu, jako czynnika sprzyjającego zadłużaniu się (Barba, Pivetti, 2009; Stockhammer, 2012, 2015). Modelując zachowania gospodarstw domowych na rynku kredytowym, trudno też pominąć wpływ rozwiązań z zakresu polityki gospodarczej, deregulacji i globalizacji, a także zmian technologicznych (Mian, Sufi, 2009; Purnanandam, 2011).

Cel 2: konstrukcja badań zadłużenia konsumenckiego oraz identyfikacja źródeł danych (cel zrealizowany w pracach: [1], [5])

Prowadzone przeze mnie badania z zakresu zadłużenia gospodarstw domowych pozwoliły zidentyfikować i ocenić przydatność dostępnych źródeł danych, na podstawie których to zjawisko może być analizowane na poziomie mikroekonomicznym w Polsce. W związku z tym, że dotąd w literaturze polskiej nie pojawiła się w szerszym zakresie kwestia dostępności i zakresu danych dotyczących zadłużenia gospodarstw domowych celem pracy [5] uczyniłam ze współautorem identyfikację i porównanie badań prowadzonych w innych krajach, w których zakres tematyczny wchodzi problematyka zadłużenia konsumenckiego. Do najważniejszych problemów przy konstrukcji badania zadłużenia gospodarstw domowych należy wybór jednostki, rodzaju i częstotliwości badań. Rozstrzygnięcia wymagają także szczegółowe kwestie dotyczące zakresu zbieranych danych. W Polsce informacje o zadłużeniu, szczególnie te na poziomie mikroekonomicznym, zbierane są i przetwarzane w ograniczonym zakresie. W porównaniu z badaniami prowadzonymi w innych krajach (ECB, 2016; Eurostat, 2017; Wagner i in., 2007; Banca d'Italia, 2017; University of Essex, 2017) w warunkach polskich brak jest szczegółowych danych dotyczących m.in. celów zaciągania kredytów, rodzajów kredytów w przekroju podmiotowym i przedmiotowym, kwot i okresu, na jaki gospodarstwa domowe pierwotnie zaciągają kredyty, jak również kwot pozostałych do spłaty, wysokości rat i oprocentowania oraz informacji o opóźnieniu w spłatach i ich przyczynach. Brak odpowiednich danych na poziomie mikroekonomicznym sprawia, że zrozumienie zachowań gospodarstw domowych na rynku finansowym jest utrudnione, zwłaszcza że możliwe jest ono

dopiero poprzez powiązanie ich z innymi informacjami dotyczącymi sytuacji społecznej i ekonomicznej respondentów (z dochodami, konsumpcją, majątkiem i aktywnością ekonomiczną). Ocena sytuacji ekonomicznej gospodarstw domowych i determinant ich zachowań wymaga zintegrowanych danych o odpowiednio długim okresie porównawczym. Moim wkładem w metodykę badań zadłużenia gospodarstw domowych w Polsce było sformułowanie w pracy [5] wraz ze współautorem rekomendacji związanych z tego rodzaju badaniami, które dotyczą m.in. prowadzenia systematycznych badań na próbie panelowej, pogłębienia współpracy praktyków zajmujących się badaniami społecznymi z ekspertami i naukowcami zajmującymi się daną problematyką, harmonizacji metod i narzędzi badawczych dla zapewnienia porównywalności danych nie tylko w wymiarze europejskim.

Zidentyfikowanie dostępnych źródeł danych, które scharakteryzowałam w pracach [1] oraz [5], i informacji związanych z zadłużeniem w nich zawartych stało się podstawą do przeprowadzenia własnych autorskich badań dotyczących zadłużonych gospodarstw domowych. W ramach projektu badawczego SONATA 10 finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki pt. *Warunki życia nadmiernie zadłużonych gospodarstw domowych*, w którym byłam członkiem zespołu badawczego, przeprowadzono ogólnopolskie badania na próbie 1107 zadłużonych respondentów. Moim wkładem w rozwój badań nad zadłużonymi gospodarstwami domowymi jest opracowanie standaryzowanego kwestionariusza badawczego, który stał się scenariuszem podczas realizacji badania za pomocą bezpośredniej metody przeprowadzenia wywiadów CATI (*Computer-Assisted Telephone Interviewing*).

Kwestionariusz wywiadu zawierał 19 pytań głównych (rozwijanych niekiedy w postaci pytań szczegółowych) o charakterze zamkniętym i półotwartym oraz 7 pytań metryczkowych. Szczegółowy opis zagadnień poruszanych w kwestionariuszu zawarto w pracy [1]. Pierwsza grupa pytań dotyczyła kwestii zadłużenia gospodarstw domowych, a druga część kwestionariusza związana była z czynnikami kształtującymi warunki życia gospodarstw domowych. Uwzględnione w kwestionariuszu pytania pozwoliły na ocenę charakterystyk zadłużonych gospodarstw domowych, wyodrębnienie spośród badanej zbiorowości tych gospodarstw, które są nadmiernie zadłużone, oraz ocenę dobrostanu finansowego gospodarstw domowych. Zgodnie z pierwotnym założeniem populacja badanych to zadłużone osoby dorosłe, zamieszkujące w Polsce, w wieku 18 lat lub więcej, i ich gospodarstwa domowe. Cechą kwalifikującą jednostki do próby było posiadanie w momencie badania przynajmniej jednego kredytu lub pożyczki.

W ramach kolejnego problemu badawczego podjętego w cyklu publikacji dotyczącego **określenia wpływu dochodu na skłonność do zadłużania się i na jego poziom oraz na dobrostan finansowy gospodarstw domowych w Polsce** zrealizowałam cele: 3, 4 i 7.

Cel 3: weryfikacja empiryczna poziomu dochodu i cech społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych jako determinant zadłużenia (cel zrealizowany w pracach: [7], [8], [9], [10])

Bazując na teoretycznych podstawach zadłużania się gospodarstw domowych na pierwszy plan wysuwa się wpływ sytuacji dochodowej na zaciąganie zobowiązań. Kwestie te poruszyłam

w pracach [10] i [8]. Sytuacja finansowa gospodarstw domowych jest jednym z podstawowych czynników określających zaspokojenie potrzeb i determinujących ich warunki życia. Dzięki dostępowi do kredytów i pożyczek bieżąca konsumpcja może zostać zwiększona ponad poziom aktualnie osiągniętych dochodów. Na podstawie danych indywidualnych pochodzących z badania budżetów gospodarstw domowych przeprowadzonego przez GUS w latach 2000, 2005 i 2010 [10] oraz w okresie 2000–2013 [8] zrealizowałam cel badań dotyczący określenia wpływu dochodu gospodarstwa domowego na korzystanie z kredytów.

W ramach moich badań w publikacji [10] wykorzystując metodę relatywnej granicy ubóstwa na poziomie 0,6 mediany dochodu ekwiwalentnego wyodrębniłam gospodarstwa uznawane za ubogie, czyli te o niskich dochodach. Gospodarstwa domowe ubogich w coraz większym stopniu mają utrudniony dostęp do rynku kredytów i możliwości międzyokresowej substytucji konsumpcji. Przeprowadzone badania wskazują, że ubogie gospodarstwa rzadziej korzystają z kredytów i pożyczek niż gospodarstwa domowe ogółem. Istotny jest również fakt, że w analizowanych latach udział ubogich gospodarstw domowych z kredytem spada. Podobne wnioski, zawarłam w pracy [8]. Dotyczą one porównania udziału gospodarstw domowych korzystających z kredytów lub pożyczek wśród gospodarstw domowych o niskich (pierwsza grupa kwintylowa dochodu na osobę) oraz wysokich dochodach (piąta grupa kwintylowa dochodu na osobę). Gospodarstwa o niskich dochodach rzadziej korzystają z kredytów niż ma to miejsce w przypadku gospodarstw domowych o wysokich dochodach. Analogiczna tendencja występuje w przypadku wzięcia pod uwagę subiektywnego postrzegania sytuacji finansowej przez gospodarstwo domowe – im lepsza subiektywna ocena tej sytuacji tym wyższy odsetek gospodarstw korzystających z kredytów. Wnioski te potwierdziły moje analizy z zastosowaniem modelowania regresyjnego z uwzględnieniem modelu logitowego dla dwumianowej zmiennej jakościowej.

Ponadto wyniki moich analiz [10] wskazują na wzrost udziału spłat pożyczek i kredytów w dochodzie do dyspozycji² zwłaszcza w przypadku gospodarstw ubogich. W gospodarstwach domowych należących do pierwszej grupy kwintylowej dochodu można zauważyć wyższy poziom tego wskaźnika [8] (w porównaniu do pozostałych grup). W przypadku takich gospodarstw wysoki poziom wskaźnika powoduje nie tylko ograniczenie możliwości nabywczych, ale też może prowadzić (w dłuższej perspektywie) do utraty płynności lub wpadnięcia w spiralę zadłużenia.

Ważny – i jak dotąd słabo rozpoznany w Polsce – jest również wpływ innych niż dochód cech społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych na ich zadłużanie się. Przeprowadzone przeze mnie badania [8] wskazują, że na prawdopodobieństwo korzystania z kredytów wpływa istotnie poziom wykształcenia osoby będącej głową gospodarstwa domowego – im wyższy poziom wykształcenia, tym większe prawdopodobieństwo zaciągnięcia kredytu lub pożyczki (*ceteris paribus*). Gospodarstwa kierowane przez osoby w wieku 35–44 lat mają większą szansę na zaciągnięcie kredytu lub pożyczki niż te, w których osoba będąca głową gospodarstwa ma mniej niż 35 lat. Gospodarstwa, których głowa rodziny

² Dochód do dyspozycji jest to dochód rozporządzalny pomniejszony o pozostałe wydatki. Dochód do dyspozycji przeznaczony jest na wydatki na towary i usługi konsumpcyjne oraz przyrost oszczędności.

ma powyżej 44 lat, mają mniejszą szansę zadłużenia się w porównaniu z gospodarstwami kierowanymi przez osoby w wieku do 34 lat. Najmniej prawdopodobne jest zaciągnięcie kredytu lub pożyczki przez gospodarstwa domowe utrzymujące się z niezarobkowych źródeł oraz gospodarstwa domowe rolników (w porównaniu z gospodarstwami pracowników). Natomiast gospodarstwa w małych i średnich miastach mają większą szansę na zaciągnięcie kredytu niż gospodarstwa na wsi.

Oprócz samego faktu zaciągania zobowiązań istotny jest poziom spłat zadłużenia. Wyższy poziom zadłużenia, a zarazem spłat, może prowadzić do problemów z obsługą długu. W związku z tym w pracach [9] i [7] starałam się zidentyfikować te cechy społeczno-demograficzne i ekonomiczne gospodarstw domowych, które wpływają na poziom spłat zadłużenia.

Wykorzystując w pracy [9] dane jednostkowe pochodzące z badania budżetów gospodarstw domowych z lat 2005–2013 zidentyfikowałam, za pomocą modelu potęgowo-wykładniczego, następujące cechy mające wpływ na poziom spłat zadłużenia: dochód gospodarstwa domowego (jako kluczowa determinanta), poziom wykształcenia i miejsce położenia gospodarstwa domowego. Gospodarstwa w dużych miastach (powyżej 500 tys. mieszkańców) charakteryzują się wyższymi kwotami spłat zadłużenia niż gospodarstwa domowe zlokalizowane na wsi, natomiast gospodarstwa domowe z małych miast (do 100 tys. mieszkańców) charakteryzują się niższymi wydatkami na ten cel. Z roku na rok wysokość wydatków na spłaty kredytów i pożyczek zwiększała się. Do cech mających odwrotnie proporcjonalny wpływ na wysokość spłat z tytułu kredytów i pożyczek należy wiek.

Z kolei w pracy [7] wykorzystując metodę regresji kwantylowej do analizy wpływu wybranych determinant na wysokość spłat stwierdziłam, że dochód *per capita* miał pozytywny wpływ na wysokość spłat. Najmniejsza elastyczność dochodowa spłat dotyczy gospodarstw domowych w skrajnych grupach decylowych spłat. Rozpatrując jednak modele dla grup kwantylowych spłat można zauważyć silniejszy wpływ dochodu na wysokość spłat wraz ze wzrostem ich poziomu. W różnych grupach kwantylowych wpływ innych determinant na zmienność spłat jest odmienna. Im bardziej zadłużone gospodarstwo domowe tym stopień oddziaływania na poziom spłat zmiennych takich jak liczba osób w gospodarstwie domowym bardzo dobra ocena sytuacji materialnej jest większa, a mniejsze oddziaływanie dotyczy wyższego wykształcenia, stanu cywilnego i wieku [7].

Cel 4: określenie charakterystyk zadłużonych gospodarstw domowych i ich sytuacji finansowej (cel zrealizowany w pracach: [1], [3], [6])

Celem prowadzonych badań było zidentyfikowanie cech zadłużonych gospodarstw domowych w Polsce. Badania, które przeprowadziłam ze współautorami [1] wskazują, że zadłużenie gospodarstw domowych w Polsce jest relatywnie niskie. Dla większości respondentów obciążenie spłatami w relacji do dochodów (DSTI – *Debt Service to Income*) jest niższe niż 20%, a 60% gospodarstw domowych posiada tylko jeden kredyt lub pożyczkę. Wyniki moich badań pozwoliły wyciągnąć szereg wniosków. Wśród uczestniczących w badaniu gospodarstw domowych nie stwierdziłam poważnych problemów z terminowym

regulowaniem zobowiązań. Źródłem kredytów i pożyczek dla respondentów są w zdecydowanej większości banki lub SKOK-i. Ponadto popularnością ciągle cieszą się pożyczki w zakładach pracy (zwłaszcza wśród pracowników na stanowiskach nierobotniczych oraz w starszych grupach wiekowych). Raty w placówkach handlowych i chwilówki są natomiast najbardziej popularne wśród ludzi młodych oraz osób zamieszkałych poza dużymi aglomeracjami. Z usług parabanków częściej korzystają gospodarstwa wieloosobowe oraz te utrzymujące się z pozostałych źródeł (zasiłki, brak stałych dochodów). Wieloosobowe gospodarstwa domowe oraz te o skrajnych poziomach wykształcenia (gimnazjalne lub niższe oraz wyższe), częściej korzystają jednocześnie z wielu kredytów. Wrażliwymi grupami, które charakteryzują się największym obciążeniem spłatami (w odniesieniu do dochodów), są gospodarstwa emerytów i rencistów oraz te utrzymujące się z innych źródeł, słabo wykształcone oraz jednoosobowe.

Wychodząc od ustaleń poczynionych podczas realizacji celu 3, dotyczących wpływu dochodu i subiektywnej oceny sytuacji materialnej gospodarstwa domowego zarówno na korzystanie z kredytów jak i na wysokość zadłużenia, podjęłam dalsze badania, które odpowiedzą na pytanie, jak kształtuje się sytuacja finansowa zadłużonych gospodarstw domowych i czy ulega zmianom w czasie. W pracy [6] do analizy sytuacji ekonomicznej zadłużonych gospodarstw domowych wykorzystałam dane pochodzące z badania Diagnoza Społeczna, które zostało przeprowadzone w 2009 r. oraz 2015 r. w Polsce. W badaniach wzięłam pod uwagę tylko te gospodarstwa, które uczestniczyły w badaniu w obydwu branych pod uwagę latach i w obydwu przypadkach posiadały zadłużenie (1050 gospodarstw). Do analiz wybrałam lata w odpowiednim odstępie czasowym (6 lat), w którym możliwe jest zaobserwowanie zmian dotyczących sytuacji ekonomicznej. Ocenę tej sytuacji przeprowadziłam z wykorzystaniem łańcuchów Markowa i indeksów mobilności. Analiza ta pozwoliła mi na sformułowanie następujących wniosków. W okresie 2009–2015 nastąpił wzrost dochodów zadłużonych polskich gospodarstw domowych (w ujęciu pieniężnym), jak również poprawiło się subiektywne postrzeganie sytuacji materialnej. Dobra koniunktura gospodarcza poprawiła położenie przede wszystkim gospodarstw domowych w najniższych klasach dochodowych. Lepsza sytuacja ekonomiczna spowodowała wzrost poziomu zadłużenia (wyrażonego jako krotność miesięcznego dochodu). Obliczone indeksy mobilności wskazały, że mobilność zadłużenia była większa niż dochodów, co potwierdza, że gospodarstwa domowe wykorzystywały poprawę swojej sytuacji ekonomicznej do zwiększenia poziomu konsumpcji z wykorzystaniem zewnętrznych źródeł finansowania. Zaobserwowałam przede wszystkim zwiększanie się zadłużenia wśród najmniej obciążonych długami oraz tych którzy posiadają zadłużenie w wysokości powyżej dwunastomiesięcznych dochodów (zadłużenie hipoteczne).

Prowadzone przeze mnie i współautorów badania (publikacje spoza cyklu: Ulman, Wałęga 2013; Podolec i in., 2014) wskazują, że źródło utrzymania różnicuje sytuację finansową gospodarstw domowych w Polsce. W związku z tym celem pracy [3] uczyniłam sprawdzenie, jak kształtuje się sytuacja finansowa zadłużonych gospodarstw domowych utrzymujących się z pracy na własny rachunek, a jak w przypadku pozostałych typów gospodarstw domowych.

JK.

Dla realizacji celu wykorzystałam teoretyczne modele rozkładu dochodów oraz miary nierówności, które zaadaptowałam również do analizy spłat zadłużenia. Porównałam wysokość i zróżnicowanie spłat zadłużenia gospodarstw domowych przedsiębiorców, pracowników i utrzymujących się z pozostałych źródeł. Wyniki badań pozwoliły mi na sformułowanie następujących wniosków: zadłużone gospodarstwa domowe osób utrzymujących się z pracy na własny rachunek dysponują wyższym dochodem i zarazem ponoszą wyższe spłaty zadłużenia od pozostałych gospodarstw domowych. W przypadku gospodarstw domowych utrzymujących się z pracy na własny rachunek, dochód jest bardziej zróżnicowany niż ma to miejsce wśród pozostałych typów gospodarstw. Potwierdzają to zarówno wartości współczynnika zmienności jak i współczynnika Giniego. Ponadto konglomerat przeciętnych dochodów i poziomu ich nierówności zawarty w formule indeksu Sena wskazuje, że wyższy dobrobyt społeczny generują dochody z pracy na własny rachunek niż dochody z pracy najemnej.

Wyniki przeprowadzonych przeze mnie analiz w pracy [3] potwierdzają wyższe nierówności w rozkładzie spłat niż ma to miejsce w rozkładzie dochodu, przy czym największe nierówności spłat zadłużenia występują w gospodarstwach utrzymujących się z innych źródeł. W gospodarstwach przedsiębiorców spłaty są średnio wyższe niż w pozostałych gospodarstwach, ale nierówności w tej grupie gospodarstw należą do najniższych. Korzystniejsza sytuacja dochodowa gospodarstwa przedsiębiorców sprawia, że mają one przeciętnie wyższe nominalne miesięczne spłaty zadłużenia niż pozostałe gospodarstwa domowe, co nie przekłada się jednak na zdecydowanie większe obciążenie długiem w relacji do dochodów.

Cel 5: ocena społecznych konsekwencji zadłużenia gospodarstw domowych (cel zrealizowany w pracach: [1], [2])

W ramach problemu dotyczącego oceny poziomu zadłużenia gospodarstw domowych w Polsce oraz czynników determinujących wysokość spłat zadłużenia istotny jest również fakt, że zwiększenie obciążenia długiem dochodu gospodarstw domowych oznacza większą niestabilność finansową na poziomie jednostki (budżet gospodarstwa domowego) i zagrożenie dla stabilności makroekonomicznej państwa (możliwość wystąpienia kryzysów finansowych związanych z niewypłacalnością gospodarstw domowych). Rośnie wówczas ryzyko nadmiernego zadłużenia gospodarstw domowych, co sprawia, że konsekwencje zadłużenia powinno się rozpatrywać nie tylko w kategoriach ekonomicznych, ale także społecznych. W związku z tym w pracy [2] w ocenie nadmiernego zadłużenia uwzględniłam ze współautorem wskaźnik wykorzystujący zagadnienie ubóstwa – BPL (*Below Poverty Line*). Został on wykorzystany przez nas po raz pierwszy w kontekście nadmiernego zadłużenia gospodarstw domowych w Polsce. Łączy on społeczny problem, jakim jest ubóstwo z zadłużeniem. Gospodarstwo klasyfikowane jest jako nadmiernie zadłużone, jeżeli dochód po odjęciu spłat zadłużenia jest poniżej wyznaczonej linii ubóstwa (w pracy [2] było to na poziomie 0,6 mediany dochodu ekwiwalentnego). Wskaźnik ten pozwala na identyfikację gospodarstw domowych, dla których relatywnie małe spłaty istotnie wpływają na możliwość

zaspokajania potrzeb. Dla co trzeciego respondenta konsekwencją spłat zadłużenia jest znalezienie się poniżej linii ubóstwa.

Moim wkładem w metodykę badań nad konsekwencjami zadłużania się była identyfikacja czynników, które wpływają na ryzyko znalezienia się poniżej granicy ubóstwa po odjęciu od dochodu spłat zadłużenia za pomocą drzew klasyfikacyjnych CART (niewykorzystywanych wcześniej w analizach nadmiernego zadłużenia zarówno w literaturze międzynarodowej jak i polskiej). W celu identyfikacji wspomnianych czynników wykorzystałam dane z badania pierwotnego przeprowadzonego metodą CATI. Na uwagę zasługuje fakt, że pierwszy podział gospodarstw zależy właśnie od dochodu gospodarstwa domowego. W grupie gospodarstw domowych o dochodach miesięcznych na gospodarstwo do 2 000 zł i powyżej 6 000 zł na znalezienie się poniżej wspomnianej granicy ubóstwa nie mają wpływu inne zmienne. Wyniki badań wskazują, że wielkość gospodarstwa domowego, poziom wykształcenia oraz wiek respondenta mają istotny wpływ na klasyfikację gospodarstw domowych jako nadmiernie zadłużonych w grupie gospodarstw o średnich dochodach (od 2 000 zł do 6 000 zł). Należy dodać, że w rankingu zmiennych mających wpływ na znalezienie się poniżej linii ubóstwa (zaklasyfikowanie gospodarstwa do grupy nadmiernie zadłużonych), poza miesięcznym dochodem netto, na wysokich pozycjach pojawia się poziom wykształcenia i wiek respondenta, a liczba członków gospodarstwa domowego ma najmniejsze znaczenie.

Inne społeczne konsekwencje zadłużenia związane są z realizacją potrzeb gospodarstw domowych. Badania, które przeprowadziłam w pracy [1] pozwalają wnioskować, że odsetek gospodarstw zgłaszających poważne problemy z realizacją swoich potrzeb jest wśród nadmiernie zadłużonych statystycznie istotnie wyższy niż w przypadku nienadmiernie zadłużonych (w skrajnym przypadku prawie ośmiokrotnie). Niekorzystna sytuacja jest zauważalna szczególnie w odniesieniu do podstawowych potrzeb (żywność, odzież i obuwie, komunikacja i transport). Odsetek gospodarstw, które nie mają problemów ze sfinansowaniem tego rodzaju wydatków jest wyższy wśród nienadmiernie zadłużonych. Najbardziej zgłaszanymi przez nie problemami, niezależnie od ich nasilenia, są te związane z podstawowymi kategoriami wydatków – na żywność oraz media (energia elektryczna, woda, gaz).

Negatywne konsekwencje obciążenia długiem są widoczne także w przypadku kondycji zdrowotnej członków gospodarstw domowych³. W pracy [1] wskazuję, że w większym stopniu wpływ ten jest zauważalny, jeżeli chodzi o zdrowie psychiczne niż fizyczne. Istotne jest to, że dla prawie co trzeciej badanej osoby, dług jest co najmniej źródłem stresu i zmartwień. Biorąc pod uwagę siłę obciążenia psychicznego związanego z zadłużeniem, można zauważyć, że odsetek osób zgłaszających zarówno poważne, jak i niemożliwe do udźwignięcia obciążenie psychiczne rośnie wraz z wiekiem, a odwrotną zależność można zaobserwować w przypadku poziomu wykształcenia i wielkości gospodarstwa domowego. Postrzeganie natomiast posiadanego zadłużenia jako źródła swoich poważnych problemów zdrowotnych charakteryzuje najczęściej kobiety, osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym lub

³ Kwestie dotyczące wpływu zadłużenia na zdrowie podejmowałam także wspólnie ze współautorem w pracy (Wałęga, Wałęga, 2017).

niższym oraz osoby w wieku 55+. Na problemy zdrowotne związane z zadłużeniem wskazują również respondenci z gospodarstw jednoosobowych, gospodarstw posiadających więcej niż jeden kredyt lub pożyczkę oraz tych mocno zadłużonych. Natomiast wśród mężczyzn i osób młodych (do 34 roku życia) oraz wśród osób z wykształceniem średnim zadłużenie częściej ma wymiar psychologiczny. Przeprowadzone badania wykazały również zauważalny wpływ nadmiernego zadłużenia na psychofizyczną kondycję respondentów. Negatywne zdrowotne konsekwencje zadłużenia uwiadcniają się bardziej w grupie osób, które subiektywnie czują się nadmiernie zadłużone, niż w grupie tych, którzy znajdują się poniżej linii ubóstwa po uwzględnieniu spłat.

Z moich badań wynika, że na negatywne konsekwencje zbyt wysokiego obciążenia zadłużeniem narażone są zwłaszcza wrażliwe grupy gospodarstw domowych (ubogich, gorzej wykształconych, rodziny wielodzietne). A zatem uzyskane wyniki badań i wnioski mogą być wykorzystywane w polityce społecznej ukierunkowanej na ochronę przed następstwami nadmiernego zadłużenia i projektowanie rozwiązań zapobiegających negatywnym skutkom zbyt wysokiego obciążenia długiem. Co więcej, można oczekiwać, że informacje te mogą być przydatne także w kształtowaniu systemu edukacji finansowej społeczeństwa oraz doradztwa kredytowego.

Trzeci problem badawczy podjęty w cyklu publikacji dotyczył **wielowymiarowej oceny dobrostanu finansowego polskich zadłużonych gospodarstwach domowych**. W ramach tego problemu zrealizowałam cele 6 i 7.

Cel 6: konceptualizacja dobrostanu finansowego oraz wskazanie teoretycznych związków dochodu i zadłużenia z dobrostanem finansowym (cel zrealizowany w pracy: [1])

Problematyka dotycząca warunków życia gospodarstw domowych cieszy się od lat dużym zainteresowaniem nie tylko wśród ekonomistów. Efektem tego jest ewolucja tego pojęcia – od ujmowania go wyłącznie w kategoriach materialnych aspektów życia, poprzez ocenę z perspektywy dobrobytu ekonomicznego aż do postrzegania w świetle wieloaspektowej jakości życia. Przemiany systemu ekonomicznego powodują, że na znaczeniu zyskują nowe obszary i determinanty warunków życia. Należą do nich dobrostan finansowy oraz postępujące zadłużenie gospodarstw domowych. Przeprowadzone przeze mnie studia literaturowe pozwoliły usystematyzować w pracy [1] koncepcje warunków życia. Biorąc pod uwagę problematykę cyklu publikacji skupiłam się na dobrostanie finansowym, który – jak wskazują badania międzynarodowe – kształtowany jest przez procesy związane z zadłużaniem się gospodarstw domowych. W pracy [1] przedstawiłam różne podejścia w badaniach dobrostanu finansowego funkcjonujące w literaturze międzynarodowej. Z jednej strony jest on oceniany z uwzględnieniem – wyłącznie lub w przeważającym stopniu – obiektywnych wskaźników odnoszących się do sytuacji finansowej osoby lub gospodarstwa domowego (np. dochodu, stosunku zadłużenia do dochodu itp.). W tym ujęciu wskaźniki finansowe są obiektywnymi wskaźnikami dobrostanu finansowego bez uwzględniania zmiennych subiektywnych (Greninger i in., 1996). Z drugiej strony, z uwagi na to, że obiektywne wskaźniki mierzą jedynie aspekty samej kondycji finansowej, co może dawać mylny obraz rzeczywistości,

będący efektem pominięcia subiektywnej oceny sytuacji (Prawitz i in., 2006), wiele badań kładzie nacisk na subiektywne podejście do definiowania dobrostanu finansowego (Brüggen i in., 2017; Gutter, Copur, 2011; Vosloo i in., 2014).

Usystematyzowanie koncepcji dobrostanu finansowego pozwoliło mi przyjąć w badaniach empirycznych [1] podejście uwzględniające zarówno aspekty obiektywne, jak i subiektywne w wymiarze materialnym i finansowym uważając, że będzie ono najbardziej odpowiednie, jeśli celem jest wielowymiarowa ocena dobrostanu finansowego gospodarstw domowych. Na podstawie dyskusji w literaturze przedmiotu stwierdziłam, że miary subiektywne dostarczają informacji, których nie zapewniają miary obiektywne. Pomagają one określić nie tylko, jak postrzegana jest kondycja finansowa gospodarstwa domowego, ale także jak wpływa na jednostki i rodziny. Uwzględnienie elementów subiektywnych jest uzasadnione również z uwagi na fakt, że osoby w podobnej sytuacji finansowej (określonej obiektywnymi wskaźnikami, takimi jak majątek lub dochód) mogą różnie postrzegać swój dobrostan finansowy.

Podczas studiów literaturowych szczególną uwagę skoncentrowałam na wpływie dochodu i zadłużenia na dobrostan finansowy. Niektórzy badacze wskazują, że zadłużenie silniej oddziałuje na dobrostan niż dochód – tradycyjnie postrzegany jako najważniejszy czynnik (Drentea, Lavrakas, 2000; Drentea, Reynolds, 2012). Co do zasady zadłużenie silnie i negatywnie oddziałuje także na jakość życia. Wyniki badań każą przy tym wnioskować, że psychologiczny wymiar zadłużenia może mieć silniejszy wpływ na dobrostan niż obiektywny poziom zadłużenia (Bridges, Disney, 2010; Selenko, Batinic, 2011; Tay i in., 2017).

Przeprowadzony w pracy [1] przegląd literatury pozwala stwierdzić, że zadłużenie może mieć zarówno pozytywny, jak i negatywny wpływ na dobrostan finansowy. Dostęp do kredytów dzięki zwiększeniu siły nabywczej dochodów pozwala lepiej postrzegać własną sytuację finansową. Gospodarstwo domowe może w krótkim terminie ograniczać negatywne konsekwencje szoków finansowych (Clayton i in., 2015). Ponadto zadłużanie się umożliwia gospodarstwu domowemu sfinansowanie ważnych z jego punktu widzenia wydatków. Dzięki szybszej realizacji zamierzonych celów możliwa jest poprawa jakości życia w różnych dziedzinach (Nissen i in., 2019; Tay i in., 2017). Jednak zbyt wysoki dług prowadzi do pojawienia się presji finansowej i stresu. Wysokie spłaty zadłużenia obciążają bieżący plan konsumpcyjny i możliwość zaspokajania potrzeb. Subiektywne obciążenie długiem jest szczególnie wysokie w warunkach spadku poziomu dochodów oraz w sytuacji, gdy gospodarstwo domowe pesymistycznie postrzega swoją własną sytuację finansową (Nissen i in., 2019; Tay i in., 2017).

Cel 7: ocena dobrostanu finansowego zadłużonych gospodarstw domowych – identyfikacja roli dochodu i zadłużenia gospodarstw domowych w kształtowaniu się tego dobrostanu (cel zrealizowany w pracach: [1] i [4])

W celu oceny dobrostanu finansowego zadłużonych gospodarstw domowych przeprowadziłam w pracy [4] ocenę subiektywnego postrzegania sytuacji finansowej przez te gospodarstwa. Analizy pozwoliły mi na sformułowanie następujących wniosków: 1) zadłużone

gospodarstwa domowe dobrze oceniają swoją sytuację materialną; 2) większość gospodarstw dysponuje wystarczającymi środkami na zaspokojenie wszystkich potrzeb. Ponadto pojawienie się problemów z obsługą zadłużenia wpływa na zmianę postrzegania i oceny sytuacji finansowej przez gospodarstwo domowe. Niezależnie od zaproponowanego miernika, subiektywna ocena pogarsza się w odniesieniu do gospodarstw domowych nadmiernie zadłużonych.

Ważna z punktu widzenia przyjętego celu badania jest nie tylko diagnoza subiektywnego postrzegania sytuacji finansowej przez zadłużone gospodarstwa, ale również identyfikacja czynników kształtujących to postrzeganie. Wyniki analiz, które przeprowadziłam z wykorzystaniem modelu probitowego dla wielu uporządkowanych kategorii wskazują, że na subiektywną ocenę sytuacji finansowej, oprócz dochodu gospodarstwa wpływ ma fakt bycia nadmiernie zadłużonym oraz wiek respondenta. Wzrastający dochód implikuje polepszenie oceny sytuacji finansowej zadłużonych gospodarstw domowych. Natomiast wraz z wiekiem rośnie prawdopodobieństwo złej oceny sytuacji finansowej. Biorąc pod uwagę różne grupy wiekowe można zauważyć, że oprócz faktu zaklasyfikowania gospodarstw do nadmiernie zadłużonych oraz poziomu dochodu, istotny wpływ na subiektywną ocenę sytuacji finansowej ma również miejsce zamieszkania, poziom wykształcenia oraz płeć.

Ważna i dotąd nieprezentowana w krajowej literaturze przedmiotu jest ocena dobrostanu finansowego zadłużonych gospodarstw domowych, która została przeze mnie zamieszczona w pracy [1]. Do oceny dobrostanu zaadaptowałam zagregowaną miarę opartą na teorii zbiorów rozmytych, która dotychczas nie była wykorzystywana w tym obszarze. Ocenę dobrostanu finansowego przeprowadziłam z wykorzystaniem wskaźnika syntetycznego, na który złożyły się dwa wymiary – materialny i finansowy. W pierwszym z nich uwzględniłam obiektywne i subiektywne oceny warunków mieszkaniowych oraz oceny możliwości zaspokojenia potrzeb gospodarstwa domowego. Drugi z wymiarów objął swym zakresem informacje na temat sytuacji finansowej (dochody i ich ocena, poziom bezpieczeństwa finansowego i terminowość spłat), jej samooceny oraz oddziaływania na kondycję psychofizyczną respondentów.

Wyniki moich badań wskazały, że rozkład wartości wskaźnika zarówno w wymiarze finansowym i materialnym wśród zadłużonych gospodarstw domowych, które nie zgłaszają problemów z zadłużeniem wskazuje, że gospodarstwa te odznaczają się lepszym dobrostanem finansowym niż te gospodarstwa, które są nadmiernie zadłużone. Analiza częściowych wskaźników dobrostanu finansowego w różnych przekrojach nienadmiernie zadłużonych gospodarstw domowych prowadzi do wniosku, że wyższemu dochodowi, poziomowi wykształcenia, liczbie osób w gospodarstwie domowym towarzyszą lepsze warunki życia w wymiarze finansowym. Z kolei w wymiarze materialnym poprawa warunków jest zauważalna wraz ze spadkiem liczby osób w gospodarstwie domowym. Dobrostan finansowy gospodarstw domowych różnicuje liczba kredytów i ich rodzaj. Ogólnie rzecz biorąc, sytuacja finansowa i materialna osób mających wiele kredytów oraz korzystających jednocześnie z bankowych i pozabankowych źródeł finansowania jest gorsza niż tych, którzy mają wyłącznie jeden kredyt lub zadłużają się wyłącznie w bankach. Wartości współczynnika Giniego

wskazują, że najbardziej zbliżony do rozkładu egalitarnego jest dobrostan (ogółem i w podziale na wymiar finansowy i materialny) gospodarstw nienadmiernie zadłużonych (w porównaniu do nadmiernie zadłużonych). Dekomponując nierówności za pomocą indeksu Theila stwierdziłam, że niezależnie od rozpatrywanego wymiaru, to nadmiernie zadłużeni mają większy wkład w ich tworzenie.

Z uwagi na to, że istotne z punktu widzenia prowadzonych badań i poszerzenia wiedzy z zakresu sytuacji finansowej zadłużonych gospodarstw domowych jest określenie roli dochodu i zadłużenia w kształtowaniu dobrostanu finansowego gospodarstw domowych w tym celu w monografii [1] wykorzystałam modele liniowej regresji wielorakiej. Potwierdziły one negatywny wpływ nadmiernego zadłużenia na dobrostan ogółem i w wymiarze finansowym, co zbieżne jest z wynikami badań międzynarodowych. Ponadto zidentyfikowała, że opóźnienia w spłatach negatywnie oddziałują na materialny wymiar dobrostanu.

Wkładem w wyjaśnienie roli dochodu i subiektywnej ocena sytuacji finansowej w kształtowaniu się dobrostanu finansowego są wyniki analiz wskazujące na pozytywny wpływ tych kategorii na dobrostan finansowy gospodarstw domowych w obydwu grupach (nadmiernie i nienadmiernie zadłużonych). Ważne z punktu widzenia polityki społecznej jest też ustalenie znaczenia innych cech gospodarstw domowych w kształtowaniu się ich dobrostanu finansowego. Uzyskane w ramach badań rezultaty wskazują, że poprawia się on również wraz z liczbą osób w gospodarstwie domowym oraz poziomem wykształcenia respondenta. W gospodarstwach nienadmiernie zadłużonych pozytywny wpływ ma również wiek. Wielkość miejscowości, w której mieszka gospodarstwo domowe, wpływa natomiast negatywnie na dobrostan. Pogarsza się on również wraz z liczbą posiadanych kredytów. Z kolei w gospodarstwach nadmiernie zadłużonych na pogorszenie dobrostanu wpływa posiadanie pozabankowego zadłużenia oraz utrzymywanie się z pracy na stanowisku robotniczym oraz z innych źródeł (m.in. rolnictwo, zasiłki) w porównaniu z gospodarstwami utrzymującymi się z pracy na własny rachunek.

Innym ważnym ustaleniem jest zidentyfikowanie wpływu niektórych cech psychologicznych respondentów na dobrostan finansowy. W gospodarstwach, które nie są nadmiernie zadłużone, posiadanie podstawowej wiedzy ekonomicznej stymuluje dobrostan, a gorsze warunki życia mają respondenci, którzy dokonują zakupów w celu naśladowania znajomych.

Podsumowując wyniki uzyskane w toku moich badań dotyczących trzech głównych problemów badawczych: dochód–zadłużenie–dobrostan finansowy, mogę stwierdzić, że prowadzone przeze mnie analizy nie tylko pozwoliły na osiągnięcie wskazanych celów poznawczych, ale także na sprawdzenie możliwości zastosowania wybranych metod i narzędzi statystycznych w badaniach nad zadłużeniem oraz dobrostanem finansowym gospodarstw domowych. Ważne z punktu widzenia mojego warsztatu badawczego jest wykorzystanie różnych zbiorów danych, zarówno wtórnych danych indywidualnych jak i pierwotnych. W prowadzonych badaniach wykorzystałam różne metody statystyczno-ekonometryczne właściwe z punktu widzenia charakteru posiadanych danych. Metody, które pierwotnie były wykorzystywane do analizy dochodów i ubóstwa zaadaptowałam do oceny spłat zadłużenia

(teoretyczne modele rozkładu dochodu), trwałości zadłużenia (łańcuchy Markowa i indeksy mobilności) i dobrostanu finansowego (wskaźnik syntetyczny wykorzystujący podejście w pełni rozmyte i relatywne).

4.2. Wkład w rozwój dyscypliny ekonomia i finanse

Najważniejsze osiągnięcia przedstawionego przeze mnie do oceny cyklu publikacji wynikają z realizacji wyznaczonych celów. Wyniki moich badań pozwoliły na poszerzenie stanu wiedzy w dyscyplinie ekonomia i finanse w zakresie badanej triady zagadnień: dochód–zadłużenie–dobrostan finansowy i mogą być uznane za wkład w rozwój dyscypliny w wymiarze koncepcyjnym, metodycznym i empirycznym.

Wymiar koncepcyjny mojego wkładu związany jest z systematyzacją zagadnień dotyczących rozwoju teorii związanych z zadłużaniem się gospodarstw domowych. Ważnym elementem w cyklu jest dyskusja nad koncepcjami związanymi z warunkami życia i dobrostanem finansowym. Istotne znaczenie ma także wprowadzenie własnego podejścia związanego z badaniem dobrostanu finansowego, które nie było dotychczas rozwijane w literaturze polskiej.

Wymiar metodyczny wyraża się poprzez opracowanie kwestionariusza ankietowego badania zadłużonych gospodarstw domowych, a także zaadaptowanie metod statystycznych do oceny spłat zadłużenia i dobrostanu finansowego, które pierwotnie wykorzystywane były do analizy dochodów i ubóstwa. Zastosowanie nowych narzędzi w analizie zadłużenia i dobrostanu finansowego m.in.: wskaźnik syntetyczny do pomiaru dobrostanu finansowego, indeks Sena, współczynnik BPL, drzewa klasyfikacyjne wzbogaciły instrumentarium badawcze wykorzystywane w analizach prezentowanych zagadnień.

W wymiarze empirycznym moje osiągnięcie naukowe prezentuje wyniki szeroko zakrojonych badań w zakresie triady zagadnień dochód–zadłużenie–dobrostan finansowy prowadzonych zarówno na danych wtórnych pochodzących z badania budżetów gospodarstw domowych GUS czy Diagnozy Społecznej, ale przede wszystkim na danych pierwotnych dotyczących zadłużonych gospodarstw domowych uzyskanych w badaniu CATI (1107 obserwacji). Można przypuszczać, że prezentowany cykl publikacji jest jedną z pierwszych prób wyjaśnienia związków pomiędzy dochodem, zadłużeniem i dobrostanem finansowym w polskiej literaturze przedmiotu. Ograniczona liczba opracowań na temat zadłużenia gospodarstw domowych i w zasadzie brak opracowań dotyczących dobrostanu finansowego zadłużonych gospodarstw domowych powoduje, że mój cykl publikacji uzupełnia lukę i stanowi ważny głos w krajowym i międzynarodowym⁴ dyskursie naukowym. Jak wykazały prowadzone badania związki pomiędzy powyższymi kategoriami są złożone, a rola tradycyjnie postrzeganych determinant dobrostanu powinna być stopniowo przewartościowywana

⁴ Wyniki badań zostaną opublikowane w monografii w j. angielskim: Wałęga G., Wałęga A., Kowalski R. (forthcoming: 2022), *Economic Wellbeing and Household Debt*, Routledge Studies in the European Economy, Routledge Taylor&Francis (300 pkt). Przedstawiona propozycja wydawnicza (*book proposal*) uzyskała pozytywne opinie ekspertów powołanych przez Routledge i została zaaprobowana do opublikowania przez to Wydawnictwo. Umowa wydawnicza została podpisana w dn. 26.07.2021 r., termin dostarczenia maszynopisu zgodnie z wymaganiami Wydawnictwa określono na 31.01.2022 r.

w sytuacji rosnącego zadłużenia gospodarstw domowych oraz wzrostu znaczenia aspektów psychologicznych w ocenie dobrostanu jednostek.

Wyniki moich badań mogą być wykorzystane w rozwoju dotychczasowych teorii opisujących zachowania konsumentów na rynku finansowym, jak również mogą stanowić wskazówkę przy projektowaniu przyszłych badań obejmujących problemy zadłużenia i dobrostanu finansowego gospodarstw domowych oraz być przydatne przy interpretacji i porównaniu wyników analiz innych badaczy.

Poczynione w trakcie badań ustalenia mają nie tylko walor poznawczy, ale również aplikacyjny – mogą stanowić inspirację i być pomocne przy tworzeniu regulacji przeciwdziałających bankructwom gospodarstw domowych, a także rozwiązań z zakresu polityki społecznej ukierunkowanych na zwalczanie ubóstwa i wykluczenia społecznego. W kontekście poznawczym diagnoza zadłużonych gospodarstw domowych jest ważna ze względu na rosnące znaczenie zadłużenia jako instrumentu kształtującego sytuację materialną polskich rodzin. Przeprowadzone analizy prezentują wieloaspektowy obraz funkcjonowania zadłużonych gospodarstw domowych, który może stanowić podstawę do dalszych badań.

Wyniki badań pozwolą na rozwój nauki na pograniczu statystyki społecznej, finansów gospodarstw domowych oraz mikroekonomii. Wkład prezentowanego dorobku można wskazać w jeszcze innym wymiarze: prezentowany dorobek może posłużyć jako wskazówka przy wyznaczaniu nowych obszarów i grup docelowych w polityce społecznej.

4.3. Pozostałe obszary prowadzonych badań naukowych

Prezentowane w tej części autoreferatu osiągnięcia naukowo-badawcze stanowią wynik mojej pracy naukowej po uzyskaniu stopnia doktora nauk ekonomicznych. Prace te również wpisują się w problematykę z zakresu kształtowania się sytuacji materialnej gospodarstw domowych. W związku z tym, że prowadzę badania na poziomie mikroekonomicznym w analizach wykorzystywałam głównie dane indywidualne pochodzące z badania budżetów gospodarstw domowych przeprowadzanego corocznie przez GUS, ale również dane z badania Diagnoza Społeczna, badania budżetu czasu ludności.

Poza głównym osiągnięciem, mogę wymienić następujące obszary badawcze, którymi się zajmowałam:

- Spójność ekonomiczna gospodarstw domowych w ujęciu grup społeczno-ekonomicznych oraz regionów,
- Sytuacja finansowa gospodarstw domowych,
- Wyposażenie i warunki mieszkaniowe gospodarstw domowych,
- Gospodarstwa domowe osób starszych,
- Konsumpcja i zagospodarowanie czasu wolnego w gospodarstwach domowych.

Ważne z punktu widzenia dorobku naukowego, ale niemieszczące się w prezentowanych poniżej obszarach badawczych są prace związane z zastosowaniem statystyki w zarządzaniu i medycynie:

- Żur A., Wałęga A. (2015), *Routines do matter: role of internal communication in firm-level entrepreneurship*, "Baltic Journal of Management", Vol. 10 Iss: 1, p. 119–139, ISSN: 1746-5265, DOI: 10.1108/BJM-11-2013-0166. IF: 0,457; CiteScore: 1,5. (udział 25%)

- Maciejewska G., **Wałęga A.**, Zyznawska J., Schlegel-Zawadzka M. (2014), *Obraz schorzenia alergicznego u dzieci z różnymi grupami krwi*, W: J. Jaworek, T.S. Gaździk (red.), *Fizjoterapia w profilaktyce chorób cywilizacyjnych i ich leczeniu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, s. 222–244 (udział 25%)

Możliwość współpracy z innymi badaczami oraz szansa zastosowania narzędzi statystycznych w innych niż mój główny obszar badawczy zaowocowały powstaniem wartościowych publikacji.

4.3.1. Spójność ekonomiczna gospodarstw domowych w ujęciu grup społeczno-ekonomicznych oraz regionów

- [A1] **Wałęga A.** (2013), *Economic Cohesion of Polish and European Union Regions*, In: T. Löster, T. Pavelka (eds.), *Proceedings of The 7th International Days of Statistics and Economics*, Libuše Macáková MELANDRIUM, Prague, Czech Republic, p. 1522–1530 – materiały indeksowane w bazie WoS
- [A2] **Wałęga A.** (2014), *Spójność ekonomiczna regionów Polski przed i po przystąpieniu do Unii Europejskiej*, W: A.S. Barczak, M. Miśkiewicz-Nawrocka (red.), *Badania ekonometryczno-statystyczne w teorii i praktyce*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr 203, Katowice, s. 172–180
- [A3] **Wałęga A.** (2014), *Podejście syntetyczne w analizie spójności ekonomicznej gospodarstw domowych*, W: K. Jajuga, M. Walesiak (red.), *Taksonomia 23. Klasyfikacja i analiza danych – teoria i zastosowania*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, nr 328, Wrocław 2014, s. 196–204
- [A4] **Wałęga A.** (2015), *Spójność ekonomiczna gospodarstw domowych w Polsce. Analiza statystyczna*, Monografie: Prace Doktorskie, nr 23, ss. 188

Prace badawcze związane ze spójnością ekonomiczną gospodarstw domowych dotyczą problematyki podjętej przeze mnie w dysertacji doktorskiej, której znaczne fragmenty zostały opublikowane w monografii [A4]. Był to wówczas temat, który był podejmowany przez niewielką grupę autorów. Przeprowadzone badania bazują na danych dotyczących produktu krajowego brutto *per capita* (PKB) w przekroju regionów NUTS-2 i NUTS-3 oraz z GUS i Eurostatu.

Zwiększające się zróżnicowanie dochodu powoduje, że na poziomie województw można mówić o zmniejszającej się w Polsce σ -konwergencji [A2]. Analiza macierzy przejścia potwierdziła stosunkowo wysoką trwałość rozkładu dochodu. Prawdopodobieństwo względnego ubożenia było jednak wyższe niż względnego bogacenia. Niemniej jednak najbardziej podregiony miały większe szanse na względne wzbogacenie, niż najbogatsze na zubożenie. Moje badania wskazują, że na poziomie regionów Polski konwergencja w zasadzie nie występuje. Należy raczej mówić o powiększającym się zróżnicowaniu, czy nawet dywergencji regionalnej.

Kontynuując, po uzyskaniu stopnia doktora, badania dotyczące spójności ekonomicznej przeprowadziłam ocenę spójności województw za pomocą mierników γ -konwergencji wykorzystując, z uwagi na wielowymiarowy charakter badanego zjawiska, miernik syntetyczny sytuacji dochodowej gospodarstw domowych (wykorzystałam dane indywidualne). Wyniki badań wskazują na poprawę sytuacji dochodowej gospodarstw domowych w poszczególnych województwach. Wyższe wartości miary syntetycznej w latach 2005–2009 w porównaniu z okresem 2000–2004 świadczą również o lepszej sytuacji ekonomicznej gospodarstw

domowych w województwach po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej [A3]. Większa stabilność zajmowanych przez województwa pozycji może wskazywać na utrzymujący się dystans pomiędzy nimi. Badania te pozwoliły mi na sformułowanie wniosku, że przystąpienie Polski do Unii Europejskiej nie wpłynęło w badanym okresie na wzrost spójności ekonomicznej gospodarstw domowych w ujęciu regionalnym, choć polepszyło przeciętnie rzecz biorąc sytuację ekonomiczną gospodarstw domowych [A3].

Wyniki analiz przeprowadzonych dla państw Unii Europejskiej potwierdzają hipotezę o występowaniu β -konwergencji między nimi [A1]. Na tym poziomie agregacji występują również procesy σ -konwergencji. Spostrzeżenia te potwierdziłam stosując do badania spójności ekonomicznej łańcuchy Markowa. W długim okresie można spodziewać się, że większość regionów przesunie się do środkowej klasy dochodu, a jedynie kilka procent pozostanie w grupie najbogatszej.

4.3.2. Sytuacja finansowa gospodarstw domowych

- [B1] Wałęga A. (2013), *Nierówności dochodowe w kontekście przystąpienia Polski do Unii Europejskiej*, W: J. Sokołowski, M. Rękas (red.), *Ekonomia*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, nr 305, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, s. 754–765
- [B2] Ulman P., Wałęga A. (2013), *Hired Labour versus Self-Employment. Comparison of Income Distribution*, In: M. Papież, S. Śmiech (eds.), *Proceedings of the 7th Professor Aleksander Zeliaś International Conference on Modelling and Forecasting of Socio-Economic Phenomena*, Foundation of the Cracow University of Economics, Cracow, p. 190–197 – materiały indeksowane w bazie WoS (udział: 50%)
- [B3] Podolec B., Ulman P., Wałęga A. (2014), *Sources of Earned Income of Polish Households*, In: E. Sodomová (ed.), *Proceedings of 19th Slovak-Polish-Ukrainian Scientific Seminar Quantitative Methods in Socio-Economic Analysis*, Faculty of Economic Informatics, University of Economics in Bratislava, Bratislava, p. 140–161 (udział: 33%)
- [B4] Ćwiek M., Wałęga A. (2015), *Diversification of income due to the level of education in Poland*, In: J. Vopava, V. Douda, R. Kratochvil, M. Konecki, *Proceedings of MAC-EMM 2015 in Prague*, MAC Prague Consulting Ltd., Prague, p. 51–58 (udział: 50%)
- [B5] Ćwiek M., Wałęga A. (2016), *Income of Well-educated. Comparative Analysis*, In: P. Lula, T. Rojek (eds.), *Knowledge-Economy-Society. Contemporary Aspects of Economic Transformations*, Foundation of the Cracow University of Economics, Krakow, p. 255–264 (udział: 50%)
- [B6] Ćwiek M., Wałęga A. (2016), *Income of single-person households in Poland*, In: *Proceedings of IAC-MEBM in Budapest*, Institute of Academic Education z.s., Prague, p. 15–21 (udział: 50%)
- [B7] Wałęga A., Wałęga G. (2017), *Modelling the Distribution of Loan Repayments of Households in Poland*, In: M. Papież, S. Śmiech (eds.), *The 11th Professor Aleksander Zeliaś International Conference on Modelling and Forecasting of Socio-Economic Phenomena. Conference Proceedings*, Foundation of the Cracow University of Economics, Cracow, p. 437–446 – materiały indeksowane w bazie WoS (udział: 50%)
- [B8] Wałęga A., Wałęga G. (2018), *Living on the edge: over-indebted households in Poland*, In: S. Kapounek, V. Kočíš Krutilová (eds.), *21st Annual International Conference Enterprise and competitive environment Conference Proceedings*, Mendel University in Brno Czech Republic, p. 694–703 (udział: 50%)

Po uzyskaniu stopnia doktora moje zainteresowania badawcze ewoluowały w kierunku sytuacji finansowej, warunków życia i dobrostanu finansowego gospodarstw domowych. Problemy te są ważne z punktu widzenia przydatności analiz dla potrzeb polityki społecznej.

Prowadzone przeze mnie badania [B1] wskazują, że w analizowanym okresie (2000–2009) zauważalny jest systematyczny, choć nierównomierny, wzrost średniego poziomu dochodu

realnego na jednostkę ekwiwalentną w gospodarstwach domowych. Wyższy wzrost dochodu zanotowano po przystąpieniu Polski do UE. Nie przełożyło się to jednak na zmniejszenie poziomu nierówności dochodowych (mierzonych współczynnikiem Giniego). Dodatkowo w analizowanych latach (zwłaszcza 2006–2009) zwiększył się udział nierówności dochodowych pomiędzy województwami w nierównościach dochodowych ogółem (indeks Theila).

Źródło utrzymania gospodarstwa domowego determinuje poziom uzyskiwanego dochodu. W pracy [B2] porównałam sytuację ekonomiczną osób utrzymujących się z pracy najemnej z sytuacją osób pracujących na własny rachunek. Do porównania rozkładu dochodów wykorzystałam ze współautorem modele teoretyczne rozkładu dochodów o zmiennych parametrach, a do identyfikacji czynników różnicujących dochody model logitowy. Dochody z pracy na własny rachunek były wyższe od tych uzyskiwanych z pracy najemnej. Rozkłady dochodów różnią się ze względu na poziom nierówności, ale dobrobyt społeczny wynikający z dochodów z pracy (mierzony indeksem Sena) dla tych grup społecznych jest zbliżony. Im starsza jest osoba pracująca tym większa jest szansa na to, że uzyskuje dochody z pracy na własny rachunek, większą szansę mają również mężczyźni oraz osoby z niższym wykształceniem. Zastosowanie sparametryzowanego rozkładu teoretycznego Burra 12 pozwoliło uchwycić wpływ takich czynników jak: wiek, wykształcenie, płeć oraz niepełnosprawność.

W publikacji [B3] starałam się ze współautorami określić rolę jaką pełnią dochody z zarobkowych źródeł w kształtowaniu się poziomu i struktury dochodu rozporządzalnego gospodarstw domowych. Analizę przeprowadzono w ujęciu czasowym (2000–2010) i przestrzennym. Badania potwierdziły istnienie różnic w poziomie dochodów do dyspozycji pomiędzy grupami społeczno-ekonomicznymi gospodarstw domowych oraz wzrost realnych dochodów do dyspozycji. Wykazałam wzrost udziału dochodu z pracy najemnej oraz dochodu z pracy na własny rachunek w dochodzie rozporządzalnym, przy jednoczesnym spadku udziału dochodu z gospodarstwa rolnego oraz dochodu ze świadczeń społecznych. Poziom i struktura dochodów z pracy determinowana jest przez takie cechy jak: klasa miejscowości oraz region zamieszkania gospodarstwa domowego, wykształcenie i wiek głowy gospodarstwa domowego, subiektywnie oceniana sytuacja materialna gospodarstwa oraz liczba dzieci i liczba osób niepełnosprawnych w gospodarstwie domowym.

Zróżnicowanie dochodów związane jest również z posiadanym wykształceniem, co analizowałam w pracy [B4]. Do analizy wykorzystałam indywidualne dane pochodzące z badania budżetów gospodarstw domowych przeprowadzanego przez GUS w latach 2005–2013. Poziom wykształcenia głowy gospodarstwa domowego w istotny sposób różnicuje dochody gospodarstw domowych, które rosną wraz z poziomem wykształcenia głowy gospodarstwa. Rośnie także udział dochodu z pracy najemnej, maleje natomiast udział dochodu z ubezpieczeń społecznych i pozostałych świadczeń społecznych. Wzrostowi poziomu dochodów towarzyszy wzrost rozproszenia. Z punktu widzenia polityki społecznej pozytywne jest zmniejszanie się w latach 2005–2013 luki dochodowej pomiędzy dochodami gospodarstw domowych ze względu na poziom wykształcenia głowy gospodarstwa domowego.

W pracy [B5] starałam się ocenić zróżnicowanie dochodów członków gospodarstw domowych (dane z badania budżetów gospodarstw domowych z 2013 r.) w zależności od poziomu wykształcenia i płci. Szczególną uwagę zwróciłam na osoby dobrze wykształcone. Najwyższe dochody z pracy oraz indywidualne dochody rozporządzalne osiągnęli członkowie gospodarstwa z wyższym wykształceniem i stopniem naukowym, ale w tej grupie zauważalne są również największe nierówności. Na każdym poziomie wykształcenia dochody mężczyzn charakteryzują się wyższym poziomem nierówności niż dochody kobiet. A największy udział w ogólnych nierównościach mają nierówności w dochodach z pracy wśród osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym i wyższym.

Szczególną grupę gospodarstw domowych stanowią gospodarstwa jednoosobowe. Odsetek tych gospodarstw w Polsce należy do najniższych w Europie (Piekut, 2019). Prognozy wskazują jednak na wzrost odsetka gospodarstw jednoosobowych. Celem pracy [B6] uczyniłam ocenę sytuacji dochodowej gospodarstw jednoosobowych, a także identyfikację determinant warunkujących wysokość dochodów. Przeprowadzona analiza pozwoliła mi sformułować wniosek, że gospodarstwa jednoosobowe są w lepszej sytuacji pod względem wysokości dochodów niż gospodarstwa większe, a także obserwuje się wśród nich mniejsze nierówności dochodowe. W grupie jednoosobowych gospodarstw w najkorzystniejszej sytuacji dochodowej znajdują się mężczyźni w wieku 36–45 lat z wyższym wykształceniem i mieszkający samotnie w dużych miastach (powyżej 500 tys. mieszkańców). Cechy społeczno-demograficzne w podobny sposób wpływają na wysokość dochodów gospodarstw jednoosobowych i pozostałych, jednak w przypadku gospodarstw jednoosobowych można zauważyć odwrotny wpływ wieku i stanu cywilnego.

Sytuację finansową gospodarstwa domowego oprócz poziomu uzyskiwanych dochodów kształtuje również poziom oszczędności i wysokość zadłużenia. W tym nurcie moich badań mogę wyodrębnić również te publikacje, które traktują o zadłużeniu i nadmiernym zadłużeniu, a nie zostały włączone do cyklu publikacji. W pracy [B7] za cel postawiłam sobie wybór modelu teoretycznego, który jak najdokładniej odzwierciedla rozkład spłat zadłużenia (kredytów i pożyczek) gospodarstw domowych. W badaniu uwzględniłam rozkłady teoretyczne wykorzystywane w analizie rozkładu dochodów. Dane źródłowe stanowiły indywidualne informacje dotyczące miesięcznych spłat zadłużenia uzyskane w ramach badania budżetów gospodarstw domowych w Polsce w 2015 r. Ocena dopasowania modelu na podstawie parametrów opisowych wskazuje, że najlepszym modelem spośród zaproponowanych jest rozkład Burra III.

W publikacji [B8] starałam się dokonać oceny wielkości zjawiska nadmiernego zadłużenia gospodarstw domowych w Polsce na podstawie obliczonego bufora dochodowego. Został on obliczony zgodnie z procedurą zaproponowaną przez B.H. Vatne (2006) jako różnica między bieżącymi dochodami gospodarstwa a jego wydatkami na dobra podstawowe (niezbędne), powiększonymi o rozchody z tytułu spłat kredytów i pożyczek. W tym celu wykorzystano dane z badania budżetów gospodarstw domowych z lat 2005–2015. Wyniki analizy wskazują, że sytuacja ekonomiczna gospodarstw domowych w Polsce jest dobra, a odsetek nadmiernie zadłużonych nie jest wysoki. Prawie 3/4 badanych gospodarstw domowych miało wskaźnik

obciążenia długiem do 20%. Nadmierne zadłużenie dotyczy około 6% gospodarstw domowych. Warto jednak zwrócić uwagę na stopniowy wzrost obciążenia budżetów gospodarstw domowych kredytami. Z przeprowadzonych analiz wynika, że takie cechy jak najniższe dochody (pierwsza grupa kwintylowa), wiek powyżej 55 lat, niski poziom wykształcenia i położenie na wsi zwiększają ryzyko ujemnego bufora dochodowego w zadłużonych gospodarstwach domowych.

4.3.3. Wyposażenie i warunki mieszkaniowe gospodarstw domowych

- [C1] Podolec B., Ulman P., Wałęga A. (2013), *Statystyczna analiza przestrzennego zróżnicowania sytuacji mieszkaniowej w Polsce*, W: J. Suchecka (red.), *Ekometria przestrzenna i regionalne analizy ekonomiczne*, „Acta Universitatis Lodzensis, Folia Oeconomica” nr 293, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 51–62 (udział: 33%)
- [C2] Podolec B., Ulman P., Wałęga A. (2013), *Spatial Differences in Poland's Housing Situation*, In: J. Pocięcha (ed.), *Quantitative Methods for the Analysis of the Economic and Social Consequences of Transition Processes in Central-East European Countries*, Cracow University of Economics Press, Cracow, s. 119–142 (udział: 33%) anglojęzyczna wersja językowa publikacji [2]
- [C3] Wałęga A., Wałęga G. (2016), *Dyfuzja nowych technologii a zmiany wyposażenia gospodarstw domowych w Polsce*, W: U. Łangowska-Szcześniak, A. Dudek (red.) *Konsumpcja we współczesnej gospodarce rynkowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole, s. 43–59 (udział: 50%)
- [C4] Wałęga A., Wałęga G. (2018), *Does Debt Improve Housing Conditions Evidence from Polish Households*, In: M. Papież, S. Śmiech (eds.), *The 12th Professor Aleksander Zelias International Conference on Modelling and Forecasting of Socio-Economic Phenomena. Conference Proceedings*, Foundation of the Cracow University of Economics, Cracow, p. 573–582 – materiały indeksowane w bazie WoS (udział: 50%)

Istotnym elementem składającym się na warunki życia gospodarstw domowych jest ich sytuacja mieszkaniowa. Zagadnienia te są elementem dobrostanu finansowego i stanowią uzupełnienie cyklu publikacji prezentowanego jako główne osiągnięcie.

Przeprowadzone przeze mnie badania wskazują, że poziom rozwoju społeczno-ekonomicznego województw warunkuje zróżnicowanie sytuacji mieszkaniowej w Polsce. Potwierdziło to najwyższe podobieństwo klasyfikacji województw przeprowadzone właśnie ze względu na sytuację mieszkaniową oraz poziom rozwoju społeczno-ekonomicznego spośród innych grupowań. Wyniki klasyfikacji województw na podstawie subiektywnej oceny sytuacji mieszkaniowej charakteryzują się niewielkim stopniem podobieństwa z klasyfikacjami przeprowadzonymi według mierników obiektywnych. W analizach kształtowania się warunków mieszkaniowych wykorzystałam model potęgowo-wykładniczy oraz model logitowy dla wielu uporządkowanych kategorii. Na tej podstawie wyciągnęłam wniosek, że na warunki mieszkaniowe gospodarstw domowych mają wpływ m.in. takie cechy społeczno-ekonomiczne jak: wykształcenie i wiek głowy gospodarstwa domowego, źródło dochodów oraz miejsce zamieszkania [C1], [C2].

O warunkach mieszkaniowych decyduje w znacznym stopniu wyposażenie gospodarstw domowych w przedmioty trwałego użytkowania, które również może stanowić jeden z mierników poziomu zamożności, jeden z wyznaczników poziomu życia rodzin oraz wskaźnik ich kondycji materialnej (Piekut, 2008). Liczba i jakość posiadanych przedmiotów trwałego użytkowania świadczy także o stopniu nowoczesności gospodarstwa domowego.

Badania, które przeprowadziłam z wykorzystaniem danych jednostkowych pochodzących z badania budżetów gospodarstw domowych z lat 2000–2013 [C3] pozwalają stwierdzić, że poziom wyposażenia gospodarstw domowych jest coraz lepszy zarówno jeżeli chodzi o gospodarstwa ogółem jak i w rozbiciu na grupy społeczno-ekonomiczne. Jednocześnie można zauważyć pewne cechy charakteryzujące kierunki dążeń polskich gospodarstw domowych w zakresie zmiany wyposażenia w dobra trwałe. Zauważalne jest coraz lepsze wyposażenie gospodarstw domowych w sprzęt AGD i RTV. Gospodarstwa domowe coraz częściej posiadają wysokiej klasy sprzęt audiowizualny, m.in. telewizory LCD i plazmowe, kino domowe, odtwarzacze DVD itp. oraz nowoczesne nośniki informacji i przekazu kulturowego (tablety, e-czytniki). Powszechny staje się również dostęp do Internetu i telefonii bezprzewodowej. Dodatkowo można zauważyć, że zaciera się różnica pomiędzy dobrami uznawanymi za podstawowe i luksusowe z punktu widzenia prowadzenia gospodarstwa domowego.

Badania, które przeprowadziłam w pracy [C4] wskazują, że w Polsce w latach 2005–2015 nastąpiła poprawa warunków mieszkaniowych Polaków zarówno pod względem ilościowym, jak i jakościowym. Przeciętne gospodarstwo domowe w Polsce dysponuje większą średnią powierzchnią mieszkania, liczbą pokoi oraz liczbą metrów kwadratowych powierzchni mieszkań przypadających na 1 osobę. Boom na rynku kredytów był również czynnikiem pozytywnie wpływającym na warunki mieszkaniowe, co wyraża się zwłaszcza wzrostem wskaźnika braku zagrożenia złą sytuacją mieszkaniową. Biorąc pod uwagę przyrost rozmiarów zadłużenia gospodarstw domowych w Polsce w analizowanym okresie (szacowany na ponad 330 mld zł), zmiany ogólnych warunków mieszkaniowych zadłużonych gospodarstw domowych nie odbiegają znacznie od sytuacji niezadłużonych gospodarstw domowych. Potencjalne korzyści w zakresie sytuacji mieszkaniowej, możliwe do osiągnięcia dzięki wykorzystaniu kredytów, zostały częściowo zneutralizowane przez wzrost cen na rynku nieruchomości.

4.3.4. Gospodarstwa domowe osób starszych

- [D1] Ćwiek M., Wałęga A. (2014), *Financial situation of households of elderly people in Poland*, In: *Proceedings of MAC-EMM 2014. December 5th–6th 2014 in Prague. 1st edition*, MAC Prague Consulting Ltd., Prague, p. 1–8 (udział: 50%)
- [D2] Ćwiek M., Wałęga A. (2014), *Ubóstwo gospodarstw domowych osób starszych w Polsce w kontekście spójności ekonomicznej*, W: J. Pocięcha (red.), *Statystycy, ekonometrycy i matematycy Polski Południowej dla rozwoju badań społeczno-ekonomicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków, s. 160–171 (udział: 50%)
- [D3] Wałęga A., Maj-Waśniowska K. (2018), *Material deprivation of older people in European Union countries in the context of the ageing society*, In: S. Kapounek, V. Kočiš Krutilová (eds.), *21st Annual International Conference Enterprise and competitive environment Conference Proceedings*, Mendel University in Brno Czech Republic, p. 391–403 – materiały indeksowane w bazie WoS (udział 50%)
- [D4] Maj-Waśniowska K., Wałęga A., Wałęga G. (2018), *Silver Economy, Poverty and Social Exclusion in the European Union Countries*, In: K. Cermakova, S. Mozayeni, E. Hromada (eds.), *Proceedings of the 10th Economics Finance Conference*, Rome 10–13 September 2018, International Institute of Social and Economic Sciences, International Society for Academic Studies, Prague, Czech Republic, p. 341–353, DOI: 10.20472/EFC.2018.010.023 – materiały indeksowane w bazie WoS (udział: 33%)

W związku z obserwowanymi zmianami demograficznymi związanymi ze starzeniem się społeczeństw jednym z nurtów moich zainteresowań badawczych stała się sytuacja finansowa osób starszych i ich gospodarstw domowych. Badania prowadziłam na gruncie polskim ([D1] i [D2]) oraz w szerszym kontekście – dla państw członkowskich Unii Europejskiej ([D3] i [D4]).

Sytuacja finansowa gospodarstw domowych osób starszych w Polsce jest zróżnicowana i zależy od wielu czynników, m.in. od wieku oraz poziomu wykształcenia głowy gospodarstwa domowego, liczby osób w gospodarstwie domowym oraz miejsca zamieszkania [D1]. Na podstawie przeprowadzonych badań wykorzystujących indywidualne dane pochodzące z badania budżetów gospodarstw domowych stwierdziłam, że sytuacja finansowa gospodarstw domowych osób starszych w Polsce w latach 2000–2012 poprawiła się. Zanotowano wzrost realnego dochodu na jednostkę ekwiwalentną, oraz wzrost wydatków ogółem na jednostkę ekwiwalentną, przy jednoczesnym spadku udziału wydatków konsumpcyjnych. W gospodarstwach domowych osób starszych obserwuje się niższe nierówności dochodowe, mierzone współczynnikiem Giniego, niż w przypadku gospodarstw domowych ogółem. Poprawa sytuacji materialnej nie przekłada się jednak na zmniejszanie tych nierówności. Niepokojącym jest fakt, że mimo poprawy przeciętnej sytuacji materialnej odsetek ubogich w gospodarstwach osób starszych nie spada [D2]. Nie można zatem mówić o zwiększającej się spójności ekonomicznej gospodarstw domowych, ponieważ w badanych latach nie zaobserwowano spadku nierówności dochodowych i odsetka ubogich gospodarstw domowych osób starszych.

Obserwowane współcześnie starzenie się społeczeństw w krajach rozwiniętych ma wymiar nie tylko demograficzny, ale także ekonomiczny (Clark, 2004). Wskaźnikiem, który umożliwia wielowymiarową ocenę możliwości zaspokojenia potrzeb jest niepieniężny wskaźnik deprivacji materialnej [D3]. Przeprowadzone badania potwierdzają wpływ poziomu dochodu na wysokość tego wskaźnika, przy czym wzrost dochodu w większym stopniu wpływa na zmniejszenie deprivacji materialnej w przypadku osób poniżej 65 lat. Analizowane symptomy deprivacji materialnej wskazują na zróżnicowanie państw UE-28 pod tym względem, czego dowodem jest podział państw na grupy. Najbardziej egalitarne pod względem współczynnika deprivacji materialnej okazały się kraje skandynawskie. Generalnie w krajach o wysokim poziomie rozwoju gospodarczego występują mniejsze problemy z ubóstwem. Odmienna sytuacja występuje w Bułgarii i Rumunii, w których symptomy deprivacji materialnej są na tyle silne, że państwa te tworzą odrębną grupę. Sytuacja ta jest szczególnie widoczna w przypadku jednoosobowych gospodarstw domowych osób w wieku 65 lat lub więcej w porównaniu z jednoosobowymi gospodarstwami domowymi osób w wieku poniżej 65 lat.

Rosnący odsetek osób starszych w gospodarce wiąże się z nieuniknionym wzrostem wydatków publicznych powyżej poziomu możliwego do utrzymania w dłuższym okresie. Tym samym poziom zaspokojenia potrzeb seniorów może być niewystarczający i w konsekwencji prowadzić do ubóstwa i wykluczenia społecznego tej grupy gospodarstw domowych. W publikacji [D4] dokonałam ze współautorami oceny poziomu zaawansowania realizacji

koncepcji *silver economy* w krajach Unii Europejskiej. W sektorze publicznym rozwój gospodarki senioralnej wymaga traktowania wydatków publicznych na aktywne i zdrowe starzenie się jako inwestycji mających na celu włączenie społeczne. W tym sensie gospodarka senioralna może ograniczać ryzyko ubóstwa i wykluczenia społecznego. Przeprowadzone badania wskazują, że w krajach Europy Środkowo-Wschodniej gospodarka senioralna jest znacznie słabiej rozwinięta. Jednocześnie kraje te charakteryzują się wyższymi wskaźnikami zagrożenia ubóstwem i wykluczeniem społecznym, a także stosunkowo niskimi wydatkami związanymi ze starzeniem się społeczeństwa. Wyniki analiz sugerują, że kraje o wyższym standardzie życia mają większą zdolność do ograniczania ubóstwa i radzenia sobie z wyzwaniami gospodarki senioralnej.

4.3.5. Konsumpcja i zagospodarowanie czasu wolnego w gospodarstwach domowych

- [E1] Wałęga A. (2013), *Zróżnicowanie konsumpcji w gospodarstwach domowych w Polsce w latach 2000–2009*, W: P. Ulman (red.), *Zjawiska społeczne w badaniach statystycznych*, Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Barbarze Podolec, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków, s. 161–176
- [E2] Wałęga A. (2015), *Sytuacja materialna a konsumpcja gospodarstw domowych ludzi młodych w Polsce*, „Konsumpcja i Rozwój”, 2/2015(11), Instytut Badań Rynku, Konsumpcji i Koniunktury, Warszawa, s. 61–73
- [E3] Ćwiek M., Wałęga A. (2016), *Household Expenditure on Recreation and Culture in Poland in the Years 2005–2013*, In: E. Sodomová (ed.), *Proceedings of 22nd Slovak-Polish-Ukrainian Scientific Seminar Statistical Methods in Socio-Economic Research Theory and Applications*, Faculty of Economic Informatics, University of Economics in Bratislava, Bratislava, p. 7–22 (udział: 50%)
- [E4] Wałęga A., Wałęga G. (2017), *Leisure Time and Income: Some Evidence From Poland*, “Economic and Environmental Studies”, 17(3) (43/2017), p. 555–575 (udział: 50%)
- [E5] Ćwiek M., Wałęga A. (2018), *Wydatki na turystykę zorganizowaną polskich gospodarstw domowych w latach 2005–2015*, „Ekonomiczne problemy turystyki”, 2(42), Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin, s. 59–67 (udział: 50%)
- [E6] Wałęga A., Kwapniewski W. (2021), *Czynniki determinujące lojalność młodych konsumentów na rynku dóbr konsumpcyjnych*, „Marketing i Rynek”, 07/2021, s. 10–19, DOI: 10.33226/1231-7853 (udział: 50%)

Sytuacja materialna gospodarstw domowych determinuje poziom i strukturę konsumpcji. Zmienia się ona również pod wpływem globalnych trendów, czy też społeczno-ekonomicznych warunków funkcjonowania gospodarstw domowych. Wyniki badań, przeprowadzonych z wykorzystaniem danych o indywidualnych gospodarstwach, pochodzących z badania budżetów gospodarstw domowych z lat 2000–2009, pozwalają zaobserwować korzystne zmiany w planach konsumpcyjnych gospodarstw domowych [E1]. Realne dochody gospodarstw domowych w przeliczeniu na jednostkę ekwiwalentną w latach 2000–2009 wzrastały średnio w każdym roku o 3,6%. Natomiast realne wydatki zwiększały się w tempie od 1,43% (gospodarstwa emerytów) do 3,36% rocznie (gospodarstwa utrzymujące się z niezarobkowych źródeł). Z ponad 31% do 25% zmniejszył się w analizowanym okresie udział wydatków na żywność w wydatkach ogółem. Zmniejszeniu się udziału wydatków żywnościowych towarzyszył wzrost wydatków na grupy nieżywnościowe.

Wysokość osiąganego dochodu wpływa na wielkość całkowitych wydatków i wyznacza ogólne proporcje, w jakich dochód zostaje przeznaczony na konsumpcję i oszczędności. Wzrost dochodu wpływa dodatkowo na zmianę struktury wydatków. Przejawia się to przede

wszystkim w zwiększeniu się w ogólnych wydatkach udziału wydatków na zakup dóbr wyższego rzędu.

Z uwagi na specyficzne potrzeby gospodarstw domowych ludzi młodych (osoba odniesienia nie przekroczyła 35 roku życia) związane m.in. z uruchamianiem gospodarstwa domowego, analizie poddano kształtowanie się poziomu i struktury wydatków oraz poziomu dochodów tej grupy gospodarstw domowych. Do realizacji celu badań wykorzystano również dane indywidualne z badania budżetów gospodarstw domowych (2000–2012) [E2]. Ogólny obraz związany z sytuacją materialną gospodarstw domowych ludzi młodych jest korzystniejszy niż pozostałych gospodarstw. Struktura wydatków gospodarstw domowych ludzi młodych różni się od struktury dla pozostałych gospodarstw. Mają one niższy udział wydatków na dobra podstawowe (żywność oraz utrzymanie mieszkania), natomiast relatywnie więcej przeznaczają na transport, wyposażenie mieszkania, czy rekreację i kulturę. Zastosowanie modelu potęgowo-wykładniczego potwierdza znaczący wpływ dochodu i oceny sytuacji materialnej na poziom konsumpcji. Istotne znaczenie ma również poziom wykształcenia głowy gospodarstwa domowego oraz fakt zamieszkiwania w dużym mieście.

Z konsumpcją ściśle związana jest kwestia retencji klientów, która szczególnie ważna jest z punktu widzenia współczesnych zachowań nabywczych i działań sprzedawców. W analizach lojalności młodych konsumentów posłużono się danymi pochodzącymi z badań pierwotnych przeprowadzonych na próbie 317 młodych ludzi w wieku 12–29 lat [E6]. Wyniki badań, w których wykorzystałam model probitowy porządkowy, wskazują, że wiek nie różnicuje lojalności. Wzrasta ona jeżeli firma angażuje się w dbałość o środowisko, korzystnie rozpatruje reklamacje oraz w sytuacji, gdy znajomi mają pozytywne odczucia wobec danej firmy. Wśród działań zalecanych dla przedsiębiorstw w celu wykształcenia wśród konsumentów zjawiska lojalności wyróżnić należy dbałość o stale wysoką jakość produktów w stosunku do ceny, aktywną działalność ekologiczną oraz informowanie konsumenta o możliwości łatwego skorzystania z reklamacji.

Innym podejmowanym przeze mnie kierunkiem badań w zakresie konsumpcji jest konsumpcja związana z wykorzystaniem czasu wolnego. Wraz ze wzrostem zamożności społeczeństw zagadnienia związane z ekonomiką czasu wolnego wymagają szczególnego zainteresowania. Analiza wykorzystania dobowego budżetu czasu przez ludność w Polsce w latach 2004–2013 potwierdza, że poziom dochodu ma wpływ na ilość czasu wolnego⁵ [E4]. Lepsze zarobki zasadniczo nie ograniczają czasu wolnego, jednak jest on inaczej zagospodarowywany. Stwierdzona została negatywna zależność pomiędzy poziomem dochodu a czasem poświęcanym na zajęcia i prace domowe. Analizy z wykorzystaniem współczynnika Giniego wskazują na duże zróżnicowanie czasu wolnego przeznaczanego na zamiłowania osobiste i życie towarzyskie. Nie zidentyfikowano wyraźnego zróżnicowania struktury czasu wolnego pomiędzy osobami o wysokich i niskich zarobkach. Niezależnie od przynależności do grupy kwintylowej dochodu, blisko 60% czasu wolnego przeznaczane jest na korzystanie ze środków masowego przekazu.

⁵ Analizę rozkładów czasu trwania czynności przeprowadzono na podstawie danych jednostkowych pochodzących z badania budżetu czasu z 2003/2004 r. przeprowadzonego przez Główny Urząd Statystyczny.

Z zagospodarowaniem czasu wolnego związane są także wydatki na kulturę i rekreację [E3]. Są one jednym z mierników poziomu życia mieszkańców i wskaźnikiem rozwoju cywilizacyjnego społeczeństw. Do analiz wykorzystano informacje liczbowe o indywidualnych gospodarstwach, pochodzące z badania budżetów gospodarstw domowych przeprowadzonego w latach 2005–2013. Najwyższy poziom i udział wydatków na kulturę i rekreację obserwowany jest w gospodarstwach o najwyższym dochodzie: gospodarstwach należących do piątej grupy kwintylowej dochodu na osobę, gospodarstwach pracowników zatrudnionych na stanowiskach nierobotniczych i gospodarstwach domowych osób pracujących na własny rachunek. W strukturze wydatków na kulturę i rekreację największy udział we wszystkich badanych latach miały usługi w zakresie kultury i rekreacji. Najbardziej podobne pod względem struktury wydatków były gospodarstwa domowe pracowników na stanowiskach nierobotniczych oraz pracujących na własny rachunek, a także gospodarstwa emerytów i rencistów.

Wykorzystując modelowanie ekonometryczne wykazałam istotność również innych czynników, poza dochodem, kształtujących wysokość wydatków na kulturę i rekreację. Najwyższe wydatki na kulturę i rekreację ponoszone są w gospodarstwach jednoosobowych, których członkowie mają wyższe wykształcenie i mieszkają w dużych miastach. Takie cechy jak bezrobocie, niepełnosprawność, niskie wykształcenie, wiek głowy gospodarstwa domowego powyżej 55 lat, przebywanie na emeryturze oraz rolnictwo jako główne źródło utrzymania powodują, że gospodarstwa domowe wydają mniej na kulturę i rekreację [E4]. Natomiast wśród cech społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych sprzyjających udziałowi w turystyce zorganizowanej znalazły się m.in. dobra sytuacja materialna, zamieszkiwanie w mieście liczącym powyżej 500 tys. osób oraz wyższe wykształcenie głowy gospodarstwa domowego [E5].

5. Informacja o wykazywaniu się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej

5.1. Syntetyczna charakterystyka dorobku naukowego

Mój dotychczasowy dorobek obejmuje 67 recenzowanych publikacji naukowych z czego **43 prace** zostały opublikowane **po uzyskaniu stopnia doktora** (w tym 27 prac w j. angielskim). W moim dorobku znajdują się trzy monografie (w tym jedna monografia napisana samodzielnie), 33 artykuły w czasopismach naukowych, w tym **2 artykuły w czasopismach z Impact Factorem** („Social Indicators Research”, IF: 2,614; „Baltic Journal of Management”, IF: 0,457) oraz artykuł w czasopiśmie indeksowanym w bazie ESCI WoS oraz Scopus („Entrepreneurial Business and Economics Review”; CiteScore: 2,3) oraz czasopismach na liście MEiN (m.in. „Wiadomości Statystyczne”; „Marketing i Rynek”; „Acta Universitatis Lodzensis, Folia Oeconomica”). Opublikowałam także 31 rozdziałów w monografiach (tabela 1). Samodzielnie opublikowałam 14 prac, a pozostałe powstały we współautorstwie.

Za swoją działalność naukową otrzymałam Nagrody Rektora Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie za **osiągnięcia w dziedzinie naukowej**. Były to **dwie nagrody**

przed uzyskaniem stopnia doktora (2009 r. i 2012 r.) i **dwie po uzyskaniu stopnia doktora** (2013 r. i 2014 r.). Wyróżnieniem związanym z działalnością naukową była również przyznana w 2017 r. **nagroda** im. Profesora Kazimierza Zajęca **za referat** „Modelowanie rozkładu spłat zadłużenia gospodarstw domowych w Polsce” (współautor G. Wałęga) przedstawiony na XI Międzynarodowej Konferencji Naukowej im. Profesora Aleksandra Zeliasia (9–12 maja 2017 r.).

Tabela 1. Syntetyczne zestawienie dorobku naukowego

Wyszczególnienie	Przed uzyskaniem stopnia doktora	Po uzyskaniu stopnia doktora	Razem
Monografie	1	2	3
Rozdziały w monografiach	4	9	13
Rozdziały w materiałach konferencyjnych	2	16	18
Artykuły w czasopismach naukowych	17	16	33
Razem	24	43	67

Źródło: opracowanie na podstawie bazy Dorobek Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie.

Tabela 2. Zestawienie liczby punktów MEiN

Wyszczególnienie	Przed uzyskaniem stopnia doktora*	Po uzyskaniu stopnia doktora*	Razem*
	wg punktacji obowiązującej w roku publikacji		
Monografie	12 (4)	145 (67)	157 (71)
Rozdziały w monografiach	12(5,5)	75 (44,6)	87 (50,1)
Rozdziały w materiałach konferencyjnych	11(3,7)	180 (94,2)	191 (97,9)
Artykuły w czasopismach naukowych	96 (65,5)	367 (190,4)	463 (255,9)
Razem	131 (78,7)	767 (396,2)	898 (474,9)

* – w nawiasach podano liczbę punktów ważoną udziałem w powstaniu publikacji.

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy Dorobek Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie.

Tabela 3. Dane z raportu cytowości

Wyszczególnienie	Bez autocytowań			Z autocytowaniami		
	liczba cytowań	liczba cytowanych publikacji	h-index	liczba cytowań	liczba cytowanych publikacji	h-index
Web of Science	10	4	2	13	6	2
Web of Science B	10	7	-	13	9	-
Scopus	10	2	2	10	2	2
Scopus B	8	7	-	9	8	-
BazEkon	80	25	4	103	30	4
Inne źródła	54	15	4	64	22	4
Statystyka całosciowa	151	33	6	188	41	6
Google Scholar	-	-	-	126	18	5

Źródło: Raport Biblioteki Głównej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie (stan na dzień 30.11.2021 r.).

o.w.

W tabeli 2 zestawiałam sumaryczną punktację publikacji wydanych przed uzyskaniem stopnia doktora oraz po jego uzyskaniu.

Według raportu cytowalności przygotowanego przez Bibliotekę Główną Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie (tabela 3) łączna liczba cytowań moich prac (bez autocytowań) wynosi 151 i odnosi się do 33 publikacji, a indeks Hirscha wynosi 6.

Swój warsztat naukowy rozwijałam biorąc udział (jako wykonawca) w trzech projektach **Sonata** finansowanych przez Narodowe Centrum Nauki. Kierowałam dwoma grantami wewnętrznymi, które uzyskały finansowanie ze środków Uczelni na **Badania Młodych Naukowców** (BMN) oraz Uczestników Studiów Doktoranckich oraz **uczelnianym grantem doktorskim**. Rokrocznie biorę również udział w zespołach badawczych realizujących **badania naukowe (statutowe)** w Katedrze Statystyki Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie (9 projektów przed uzyskaniem stopnia doktora i 9 po uzyskaniu stopnia doktora).

5.2. Synteza aktywności naukowej realizowanej w innych jednostkach i organizacjach

Przed uzyskaniem stopnia doktora **współpracowałam z Krakowską Akademią im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego** (wcześniej Krakowska Szkoła Wyższa im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego). Współpraca miała charakter naukowo-dydaktyczny. W ramach współpracy naukowej brałam udział w grantie badawczym pt. *Analiza kształtowania się wydatków gospodarstw domowych w świetle ich cech społeczno-ekonomicznych* jako członek zespołu, którego współwykonawcami byli pracownicy Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego: prof. KSW dr hab. B. Podolec, dr M. Pocięcha. Efekty wspólnych badań znalazły się w publikacji *Społeczno-ekonomiczne uwarunkowania procesów ludnościowych i kształtowania się potrzeb*, J. Kurkiewicz, B. Podolec (red.), „Prace z zakresu statystyki i demografii”, nr 1 (I) 2008, Krakowska Szkoła Wyższa im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Kraków, w tym moja praca pt. *Kształtowanie się wydatków gospodarstw pracowniczych w kontekście przystąpienia Polski do Unii Europejskiej*, s. 57–76.

Po uzyskaniu stopnia doktora **współpracowałam z mgr Grażyną Maciejewską z Instytutu Fizjoterapii Uniwersytetu Jagiellońskiego** (2013–2014). Efektem współpracy było wystąpienie w formie plakatu: Maciejewska G., Wałęga A. nt. *Ogólnopolski Program Profilaktyki Alergii. Model opieki nad dzieckiem alergicznym opracowany na podstawie wieloletnich badań społecznych* na konferencji III Jagiellońska Wiosna Fizjoterapii (Kraków, 11–12 kwietnia 2014 r.). Nasze wystąpienie uzyskało wyróżnienie. Jako kolejny efekt tej współpracy naukowej mogę wymienić wspólną publikację z pracownikami Instytutu Fizjoterapii UJ w postaci rozdziału w monografii:

- Maciejewska G., Wałęga A., Zyznawska J., Schlegel-Zawadzka M. (2014), *Obraz schorzenia alergicznego u dzieci z różnymi grupami krwi*, W: J. Jaworek, T.S. Gaździk (red.), *Fizjoterapia w profilaktyce chorób cywilizacyjnych i ich leczeniu*, red. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2014, s. 222–244.

Obecnie **współpracuję** (razem z dr. R. Kowalskim i dr. G. Wałęgą) z dr Agnieszką Strzelecką z Katedry Finansów **Wydziału Nauk Ekonomicznych Politechniki Koszalińskiej**. Dotychczasowy efekt współpracy to referat naukowy nt. *Czy posiadanie dzieci oznacza*

finansowe kłopoty? O wpływie dzieci na nadmierne zadłużenie gospodarstw domowych (autorzy: Kowalski R., Strzelecka A., Wałęga A., Wałęga G.) wygłoszony na Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej Quality of Life 2021 nt. *Jakość życia osób (nie)młodych* (13–14 września 2021 r.). W toku są prace nad artykułem naukowym nt. wpływu obecności dzieci w gospodarstwie domowym na nadmierne zadłużenie.

Razem z zespołem (R. Kowalski, A. Wałęga i G. Wałęga) podjęliśmy także **współpracę** z dr. hab. Piotrem Białowolskim z **Harvard T.H. Chan School of Public Health**, który w swoich badaniach zajmuje się zadłużeniem i dobrostanem finansowym gospodarstw domowych. Obecnie przygotowany jest artykuł naukowy nt. rozbieżności pomiędzy subiektywnym i obiektywnym nadmiernym zadłużeniem.

Swoje badania naukowe upowszechniałam w ramach wystąpień z referatem na konferencjach naukowych krajowych i zagranicznych (szczegółowe informacje znajdują się w załączniku nr 4, pkt. 7.1 i 7.2). Po uzyskaniu stopnia doktora **wygłosiłam 44 referaty** (w tym 23 na konferencjach międzynarodowych), a przed uzyskaniem stopnia doktora 22 referaty (w tym 12 na konferencjach międzynarodowych).

Od 2011 r. realizuję **współpracę** naukowo-organizacyjną z Uniwersytetem Ekonomicznym w Bratysławie, Kijowskim Narodowym Uniwersytetem Ekonomicznym im. Wadyma Hetmana oraz Uniwersytetem Handlowo-Ekonomicznym we Lwowie. Współpraca ta polega na organizacji **Polsko-Słowacko-Ukraińskiego Seminarium Naukowego**, gdzie pełniłam czterokrotnie funkcję sekretarza naukowego, tych seminariów, które były organizowane w Polsce. W ramach tej inicjatywy wygłosiłam łącznie pięć referatów na seminariach w Polsce i na Słowacji (szczegółowe informacje na temat wygłoszonych referatów znajdują się w załączniku nr 4).

W okresie 14.06.2021–18.06.2021 zrealizowałam mobilność w ramach programu **ERASMUS+ KA107** (edycja IV). Wyjazd do **Uniwersytetu w Kragujewcu** (Serbia) z uwagi na pandemię COVID był kilkakrotnie prolongowany. Współpraca miała charakter dydaktyczno-naukowy i obejmował osiem godzin zajęć dydaktycznych on-line z zakresu *Labour statistics* oraz wystąpienie naukowe on-line: *Households over-indebtedness in Poland – facts, figures and determinants*.

Obecnie zostałam zakwalifikowana na wyjazd do **Universum College w Prisztinie** (Kosovo) w ramach **ERASMUS+ KA107** (edycja VI). Program obejmuje lata 2020–2022. Wyjazd zaplanowany jest na I połowę 2022 r. i oprócz prowadzenia zajęć dydaktycznych, będzie miał również charakter naukowy (nawiązanie współpracy naukowo-badawczej).

Byłam również **recenzentem artykułów naukowych** złożonych do czasopism krajowych (jeden artykuł: *Wiadomości Statystyczne*, trzy artykuły: *Economic and Environmental Studies*) i zagranicznych (po jednym artykule w: *Applied Economics*, *International Journal of Consumer Studies*, *Journal of Public Affairs* *Journal of International Development*). Pełniłam także rolę recenzenta artykułów naukowych złożonych do publikacji w *11th Professor Aleksander Zelias International Conference on Modelling and Forecasting of Socio-Economic Phenomena. Conference Proceedings* (dwa artykuły) oraz *8th International Scientific Conference ENTRE*

2016 "Advancing Research in Entrepreneurship in the Global Context" (7–8 April 2016, Cracow).

Moje doświadczenie zawodowe wykorzystałam przy opracowywaniu ekspertyz dla instytucji publicznych i sektora gospodarczego. Sporządziłam opinię w charakterze biegłego na zlecenie Sądu Okręgowego w Krakowie oraz opinię statystyczną na zlecenie Kancelarii Radców Prawnych i Adwokatów Labe i Wspólnicy.

6. Informacja o osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę lub sztukę

6.1. Informacja o osiągnięciach dydaktycznych

Działalność dydaktyczna stanowi ważną część mojej pracy zawodowej. Jako pracownik badawczo-dydaktyczny zatrudniony w Katedrze Statystyki Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie po uzyskaniu stopnia doktora mogę wymienić szereg, w mojej ocenie ważnych, osiągnięć dydaktycznych. Prowadziłam i nadal **prowadzę wykłady oraz ćwiczenia** na studiach pierwszego i drugiego stopnia (studia stacjonarne i niestacjonarne) z następujących przedmiotów: statystyka, statystyka opisowa, statystyka w praktyce, statystyka w zarządzaniu, statystyka pracy, statystyka społeczna, statystyka ekonomiczna. Prowadziłam również ćwiczenia z przedmiotów: zaawansowane zagadnienia statystyki społecznej oraz analiza statystyczna w badaniach rynku.

Prowadzone przez mnie **zajęcia dydaktyczne są wysoko oceniane** przez studentów, o czym świadczą wyniki ankiet dotyczących oceny zajęć. W ostatnich czterech latach ogólna średnia ocena moich zajęć wyniosła 4,95 (skala ocen 2 – niedostateczna do 5,5 – wzorowa).

W ramach prowadzonych zajęć z przedmiotów „Statystyka społeczna” i „Statystyka pracy” oraz „Seminarium” organizuję spotkania z pracownikami Urzędu Statystycznego w Krakowie, które mają na celu przybliżenie informacji na temat zasobów statystyki publicznej i dostępu do nich.

Swój warsztat dydaktyczny wzbogacam **nowoczesnymi metodami nauczania** wykorzystując do tego platformę e-learningową Moodle. Opracowałam i prowadzę certyfikowane zajęcia e-learningowe (wykład i ćwiczenia w formule *blended learning* 40%) z przedmiotu „Statystyka pracy” na kierunkach *Analityka gospodarcza* oraz *Zarządzanie*, a także z przedmiotu „Statystyka opisowa” (ćwiczenia 40%) na różnych kierunkach. Prowadziłam również certyfikowane ćwiczenia e-learningowe (40%) z przedmiotu „Analiza statystyczna w badaniach rynku” na kierunku *Informatyka i ekonometria* (do roku akademickiego 2013/2014).

W celu podniesienia umiejętności dydaktycznych wzięłam **udział w projekcie „UEK HUB. Uniwersytecki hub dydaktyczny”**. Szkolenie składało się z dwóch części: moduł wprowadzający (120 h) oraz ścieżki specjalistyczne. Wzięłam udział w dwóch szkoleniach w ramach ścieżek specjalistycznych: (1) „Projektowanie i prowadzenie kursów online” (120 h); oraz (2) „Nauczanie w języku angielskim” (160 h). Szkolenie w ramach ścieżki „Projektowanie i prowadzenie kursów online” zakończyłam uzyskaniem certyfikatu z wyróżnieniem. Uzyskałam również certyfikat e-nauczyciela Stowarzyszenia E-learningu Akademickiego.

Systematycznie biorę również udział w szkoleniach podnoszących kwalifikacje dydaktyczne organizowanych przez Centrum e-Learningu UEK nt. możliwości platformy Moodle, Zoom.us, MS Teams. Wzięłam także udział w X Konferencji Naukowej pt. Dydaktyka Matematyki 2020 „Nauczanie matematyki i przedmiotów pokrewnych na studiach ekonomicznych” (17–19 listopada 2020 r).

W latach 2019–2021 brałam udział w programie **POWER 3.5**: Zintegrowany program rozwoju UEK. W ramach programu prowadziłam wykłady i ćwiczenia na nowoutworzonym kierunku *Doradztwo Inwestycyjno-Gospodarcze* (studia dualne).

Brałam również udział w programie **DIALOG** nt. *Uniwersytet przyszłości – Innowacyjny model dualnego kształcenia na studiach ekonomicznych wspomagany infrastrukturą badawczą* (26.10.2020–15.11.2020). Głównym celem projektu jest opracowanie koncepcji tworzenia studiów dualnych na studiach ekonomicznych.

Ważnym punktem mojej aktywności w obszarze dydaktyki jest opracowywanie i modyfikowanie kart przedmiotów, które realizuję samodzielnie lub równolegle z pracownikami Katedry Statystyki UEK. Opracowałam i aktualizuję **karty programowe** kursów realizowanych na pierwszym stopniu studiów:

- „Analiza danych ekonomicznych” (kierunek: *Zarządzanie*);
- „Statystyka” (kierunek: *Inżynieria Organizacji i Zarządzania*; kierunek: *Strategiczne Doradztwo Organizacyjne* – studia menedżerskie);
- „Statystyka w praktyce” (kierunek: *Doradztwo Inwestycyjno-Gospodarcze* – studia dualne);
- „Statystyka w zarządzaniu” (kierunek: *Zarządzanie Zasobami Ludzkimi*; kierunek: *Zarządzanie projektami*).

Efektem mojego doświadczenia w zakresie prowadzenia zajęć z przedmiotu „Statystyka pracy” i „Zaawansowane zagadnienia statystyki społecznej” jest **współautorstwo dwóch podręczników akademickich**, które zostały nagrodzone **nagrodami drugiego stopnia** Rektora Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie za **zespołowe osiągnięcia w dziedzinie dydaktycznej** (2016 r. i 2019 r.):

- *Statystyka pracy. Wybrane zagadnienia*, red. P. Ulman, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2015, ss. 134 (udział 23%),
- *Wybrane zagadnienia statystyki pracy. Materiały do ćwiczeń*, red. P. Ulman, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2018, ss. 92 (udział 30%).

Istotnym elementem mojej działalności dydaktycznej jest opieka naukowa nad studentami Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie przygotowującymi prace licencjackie na kierunku *Rachunkowość i Controlling*. Do tej pory byłam **promotorem 54 prac licencjackich** (w tym 11 na studiach niestacjonarnych). Byłam również recenzentem 53 prac licencjackich i 51 prac magisterskich.

W ramach działań związanych z rozwojem naukowym młodej kadry podjęłam się pełnienia funkcji **promotora pomocniczego**. Do tej pory byłam promotorem pomocniczym w dwóch przewodach doktorskich, które zostały zakończone:

- przewodnik doktorski mgr Lilia Karpińska – temat rozprawy „Determinants and persistence of energy poverty in Poland”, promotor prof. UEK dr hab. Sławomir Śmiech (wszczęćie przewodu: Uchwała Rady Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie z dn. 27.09.2018 r.) – obrona 22.03.2021 r., recenzenci: prof. dr hab. Stefan Bouzarovski (University of Manchester); dr hab. Alina Małgorzata Jędrzejczak, prof. UŁ (Uniwersytet Łódzki).
- przewodnik doktorski mgr Monika Kurzeja – temat rozprawy „Zróżnicowanie zachowań turystycznych seniorów w Polsce”, promotor prof. UEK dr hab. Agata Niemczyk (wszczęćie przewodu: Uchwała Rady Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie z dn. 15.11.2018 r.) – obrona 23.11.2021 r., recenzenci: prof. dr hab. Aleksander Panasiuk (Uniwersytet Jagielloński); dr hab. Tomasz Zalega, prof. UW (Uniwersytet Warszawski).

Obecnie jestem **promotorem pomocniczym** w przewodzie doktorskim mgr Moniki Sawickiej – temat rozprawy „Gospodarka współdzielenia, a zachowania młodych polskich konsumentów w trakcie trwania pandemii Covid-19”. Promotorem rozprawy jest dr hab. Tomasz Zalega, prof. UW. Przewód został wszczęty na Wydziale Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego w dn. 24.11.2021 r.

Trwają również prace nad wszczęciem przewodu, w którym w przypadku pozytywnej opinii Rady Dyscypliny Ekonomia i Finanse UEK, będę promotorem pomocniczym, mgr. Krystiana Bigosa – proponowany temat rozprawy: „Kapitał intelektualny i finansowy a wczesna internacjonalizacja polskich start-upów”, promotor pracy prof. dr hab. Krzysztof Wach.

6.2. Informacja o osiągnięciach organizacyjnych

Oprócz działalności naukowej i dydaktycznej dużą wagę przywiązuję również do działalności organizacyjnej zarówno w Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie, jak i w Oddziale Krakowskim Polskiego Towarzystwa Statystycznego. W ramach aktywności organizacyjnej w Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie mogę wymienić **pracę w ramach następujących gremiów**:

- Wydziałowa Komisja ds. Rozwoju Kadry Naukowo-Dydaktycznej – pełniona funkcja: sekretarz (kadencja 2012–2016);
- Wydziałowa Komisja Konkursowa – pełniona funkcja: sekretarz (kadencja 2012–2016);
- Zespół ds. przeprowadzania audytu zagospodarowania pomieszczeń w Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie – członek (od marca 2017 r. do grudnia 2017 r.);
- Rada Wydziału Zarządzania UEK – członek z wyboru (kadencja 2016–2020);
- Zespół ds. Rozwoju Kadr w Kolegium Ekonomii, Finansów i Prawa – członek (2019–2020);
- Uczelniana Odwoławcza Komisja Dyscyplinarna ds. Studentów – członek (kadencja 2020–2024).

Rozwijając swoje umiejętności organizacyjne brałam udział w pracach związanych z **organizacją Sympozjum Naukowego** z Okazji Jubileuszu 70. urodzin i 45-lecia pracy naukowej Profesor Barbary Podolec (Kraków 27 czerwca 2013 r.) w roli sekretarza komitetu

organizacyjnego. Od wielu lat biorę również udział w organizacji Polsko-Słowacko-Ukraińskiego Seminarium Naukowego. Do tej pory byłam sekretarzem komitetu **organizacyjnego czterech Seminariów**.

Działam również w Komitecie Redakcyjnym czasopisma „Entrepreneurial Business and Economics Review” (EBER, MEiN: 100 pkt). Do 2018 r. pełniłam funkcję redaktora statystycznego, a obecnie **jestem redaktorem (associate editor)**. Brałam udział w szkoleniu z zakresu prowadzenia elektronicznego procesu redakcyjnego w systemie OJS (25.10.2019 r.) oraz „How to manage and develop a journal to reach top excellence in international databases Scopus and Web of Science?” (07.02.2019 r.). Za działalność organizacyjną w ramach Komitetu Redakcyjnego czasopisma EBER otrzymałam **dwie nagrody** Rektora Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie drugiego stopnia **za zespołowe osiągnięcia w dziedzinie organizacyjnej** w 2016 r. oraz 2019 r.

W latach 2015–2017 r. pełniłam także funkcję **redaktora statystycznego** czasopisma „Psychologia Ekonomiczna” (MNiSW: 8 pkt).

Dwukrotnie pełniłam rolę protokolanta publicznej obrony rozprawy doktorskiej (mgr Sabina Augustyn i mgr Małgorzata Ćwiek). Protokołowałam również przebieg kolokwium habilitacyjnego dr. Pawła Ulmana.

Z kolei w ramach działalności w Oddziale Krakowskim Polskiego Towarzystwa Statystycznego w latach 2010–2021 jako **sekretarz Oddziału** organizowałam zebrania oraz wykłady otwarte, a także spotkania ze studentami i uczniami szkół średnich. Dwukrotnie byłam delegatem na Walne Sprawozdawczo-Wyborcze Zgromadzenie Delegatów PTS. W kadencji 2014–2018 byłam wybrana na **członka Sądu Koleżeńskiego** Polskiego Towarzystwa Statystycznego, a obecnie (kadencja 2018–2022) **jestem członkiem** (funkcja z wyboru) **Głównej Komisji Rewizyjnej** Polskiego Towarzystwa Statystycznego. Od 2012 r. **jestem również członkiem Sekcji Klasyfikacji i Analizy Danych (SKAD)** Polskiego Towarzystwa Statystycznego.

6.3. Informacja o działalności popularyzującej naukę lub sztukę

Działania mające na celu popularyzację nauki związane są z moimi wystąpieniami w ramach konferencji naukowych krajowych i międzynarodowych. Po uzyskaniu stopnia doktora uczestniczyłam czynnie w konferencjach naukowych wygłaszając **44 referaty** (w tym 5 plakatów). Szczegółowe informacje na temat czynnego udziału w konferencjach znajdują się w załączniku nr 4.

Tabela 4. Czynny udział w konferencjach krajowych i międzynarodowych

Wyszczególnienie	Przed uzyskaniem stopnia doktora	Po uzyskaniu stopnia doktora
Wstąpienie na konferencji ogólnopolskiej	10	21
Wystąpienie na konferencji międzynarodowej (w Polsce)	8	9
Wystąpienie na konferencji międzynarodowej (za granicą)	4	14
Razem	22	44

Źródło: opracowanie własne na podstawie załącznika 4.

Moje działania związane z popularyzacją nauki dotyczą również **organizacji**, jako sekretarz Oddziału Krakowskiego Polskiego Towarzystwa Statystycznego, **wykładów otwartych** mających charakter naukowy, ale również tych popularyzujących statystykę i przybliżających zasoby statystyki publicznej. Brałam m.in. udział w organizacji spotkań ze studentami i pracownikami nauki na temat Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2021. W ramach działalności związanej z popularyzacją statystyki publicznej i jej zasobów oraz edukacją statystyczną organizuję **spotkania dla promotorów i seminarzystów oraz uczniów szkół ponadpodstawowych** z pracownikami Urzędu Statystycznego w Krakowie i Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie (2019–2021).

Popularyzacja nauki wśród studentów związana jest również seminariami licencjackimi, które prowadziłam na kierunku *Rachunkowość i Controlling*. Rezultatem współpracy naukowej, oprócz obronionych prac licencjackich (54), jest **wydany wspólnie z seminarzystą artykuł naukowy**: Wałęga A., Kwapniewski W. (2021), *Czynniki determinujące lojalność młodych konsumentów na rynku dóbr konsumpcyjnych*, „Marketing i Rynek”, 07/2021, s. 10–19.

W ramach działalności popularyzującej statystykę w listopadzie 2019 r. przeprowadziłam **wykład dla słuchaczy Uniwersytetu Trzeciego Wieku UEK** pt. „Statystyka wokół nas”, a także wzięłam udział w spotkaniu „Statystyka na papierze czy komputerze? Wady i zalety obu podejść” organizowanym przez Koło Naukowe Rozwoju Osobistego w ramach projektu Badania KNRO (25.05.2021 r. – udział w charakterze zaproszonego prelegenta).

Jako członek Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego od wielu lat jestem **zaangażowana w Olimpiadę Wiedzy Ekonomicznej (OWE)**. Rokrocznie (2014, 2017–2021) biorę udział w pracach jury zawodów okręgowych Olimpiady Wiedzy Ekonomicznej oceniając prace uczestników zawodów.

Jestem również **autorem publikacji popularno-naukowych** w czasopismach „Kurier UEK Miesięcznik Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie” (trzy artykuły) oraz „Kwartalnik Statystyczny” (trzy artykuły) popularyzujących statystykę, a także przybliżających działalność Katedry Statystyki UEK oraz Oddziału Krakowskiego Polskiego Towarzystwa Statystycznego.

7. Oprócz kwestii wymienionych w pkt. 1-6, wnioskodawca może podać inne informacje, ważne z jego punktu widzenia, dotyczące jego kariery zawodowej

Za ważny, z punktu widzenia działalności naukowej, uważam fakt ubiegania się o środki finansowe z Narodowego Centrum Nauki. Do NCN zostały złożone następujące wnioski, które przeszły ocenę formalną, ale ostatecznie nie uzyskały dofinansowania:

- Tytuł: Spójność ekonomiczna w ujęciu makro i mikroekonomicznym; Kierownik: dr hab. P. Ulman; Główny wykonawca: dr A. Wałęga; OPUS 9 nr rejestracyjny: 2013/09/B/HS4/01947; OPUS 11 nr rejestracyjny: 2013/11/B/HS4/00469,
- Tytuł: Spójność społeczno-ekonomiczna gospodarstw domowych; Kierownik: dr hab. P. Ulman; Główny wykonawca: dr A. Wałęga; OPUS 15 nr rejestracyjny: 2014/15/B/HS4/04341; OPUS 17 nr rejestracyjny: 2015/17/B/HS4/02699.

W ramach nawiązywania kontaktów międzynarodowych brałam udział w 2021 r. w przygotowaniach projektu naukowo-badawczego “Aligning Artificial Intelligence Values

with Societal Values across Eastern Western Europe" (ALAISV) w ramach programu CHANSE (Collaboration of Humanities and Social Sciences in Europe), call: Transformations: Social and Cultural Dynamics in the Digital Age. Kierownik: dr Mumin Abubakre, Nottingham Trent University, Nottingham (UK). Ostatecznie projekt nie uzyskał dofinansowania.

Po uzyskaniu stopnia doktora otrzymałam również medal brązowy za długoletnią służbę (2015) nadany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Andrzeja Dudę.

8. Podsumowanie

W niniejszym autoreferacie wskazałam i scharakteryzowałam swoje główne osiągnięcia naukowe, które stanowi cykl publikacji nt. *Rola dochodu i zadłużenia w kształtowaniu dobrostanu finansowego gospodarstw domowych w Polsce*. Celem autoreferatu było także zaprezentowanie obszarów i efektów mojej działalności naukowo-badawczej, które potwierdzają mój rozwój naukowy po uzyskaniu stopnia doktora nauk ekonomicznych. Przedstawiłam równie ważne, z mojego punktu widzenia, osiągnięcia na polu dydaktycznym, organizacyjnym i popularyzatorskim oraz tym związanym ze współpracą z innymi jednostkami w kraju i za granicą. Szczegółowy wykaz osiągnięć zawarłam w załączniku nr 4 do wniosku o przeprowadzenie postępowania w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego.

(podpis wnioskodawcy)

Literatura cytowana w autoreferacie

- Anioła-Mikołajczak P. (2016), Over-indebtedness of households in Poland and its determinants, *Acta Scientiarum Polonorum. Oeconomia*, 15(4), 17–26.
- Anioła-Mikołajczak P. (2017), The impact of age on Polish households financial behavior – indebtedness and over-indebtedness, *Optimum. Economic Studies*, 1(85), 106–116.
- Attanasio O. P., Weber G. (2010), Consumption and saving: Models of intertemporal allocation and their implications for public policy, *Journal of Economic Literature*, 48(3), 693–751.
- Banca d'Italia. (2017), *The Survey on Household Income and Wealth*. Pobrano z: <https://www.bancaditalia.it/statistiche/tematiche/indagini-famiglie-imprese/bilanci-famiglie/index.html>
- Barba A., Pivetti, M. (2009), Rising household debt: Its causes and macroeconomic implications – A long-period analysis, *Cambridge Journal of Economics*, 33(1), 113–137.
- Białowski P. (2014), Patterns of debt possession among households in Poland – a multi-group latent class approach, *Bank i Kredyt*, 45(2), 79–104.
- Białowski P. (2019), Patterns and evolution of consumer debt: Evidence from latent transition models, *Quality Quantity*, 53(1), 389–415.
- Białowski P., Cwynar A., Cwynar W., Węziak-Białowska D. (2020), Consumer debt attitudes: The role of gender, debt knowledge and skills, *International Journal of Consumer Studies*, 44(3), 191–205.
- Białowski P., Węziak-Białowska D. (2017), What does a Swiss franc mortgage cost? The tale of Polish trust for foreign currency denominated mortgages: Implications for well-being and health, *Social Indicators Research*, 133(1), 285–301.

- Bridges S., Disney R. (2010), Debt and depression. *Journal of Health Economics*, 29(3), 388–403.
- Brüggen E. C., Hogreve J., Holmlund M., Kabadayi S., Löfgren M. (2017), Financial well-being: A conceptualization and research agenda, *Journal of Business Research*, 79, 228–237.
- Clark R.L. (eds.), (2004), *The economics of an aging society*. Blackwell Publishing.
- Clayton M., Liñares-Zegarra J., Wilson J. O. S. (2015), Does debt affect health? Cross country evidence on the debt-health nexus, *Social Science & Medicine*, 130, 51–58.
- Drentea P., Lavrakas P. J. (2000), Over the limit: The association among health, race and debt, *Social Science Medicine*, 50(4), 517–529.
- Drentea P., Reynolds J. R. (2012), Neither a borrower nor a lender be: The relative importance of debt and SES for mental health among older adults, *Journal of Aging and Health*, 24(4), 673–695.
- ECB (2016), *The household finance and consumption survey: Results from the second wave*, Publications Office. Pobrano z: <https://data.europa.eu/doi/10.2866/177251>
- Eurostat (2017), *European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC)*. Pobrano z: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/microdata/european-union-statistics-on-income-and-livingconditions>.
- Frank R. H., Levine A. S., Dijk, O. (2014), Expenditure cascades, *Review of Behavioral Economics*, 1(1–2), 55–73.
- Garðarsdóttir R. B., Dittmar H. (2012), The relationship of materialism to debt and financial well-being: The case of Iceland's perceived prosperity, *Journal of Economic Psychology*, 33(3), 471–481.
- Greninger S. A., Hampton V. L., Kitt K. A., Achacoso J. A. (1996), Ratios and benchmarks for measuring the financial well-being of families and individuals, *Financial Services Review*, 5(1), 57–70.
- Grzega U. (2012), *Poziom życia ludności w Polsce: Determinanty i różnicowania*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice.
- Gutter M., Copur Z. (2011), Financial behaviors and financial well-being of college students: Evidence from a national survey, *Journal of Family and Economic Issues*, 32(4), 699–714.
- IMF (2021), *Global Debt Database—Household debt, loans and debt securities*. Pobrano z: https://www.imf.org/external/datamapper/HH_LS@GDD.
- Jędrzejczak A. (2011), *Metody analizy rozkładów dochodów i ich koncentracji*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Kalinowski S. (2015), *Poziom życia ludności wiejskiej o niepewnych dochodach*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Kata R., Nowak K., Leszczyńska M., Kowal A., Sebastianka B. (2021), *Bezpieczeństwo finansowe gospodarstw domowych: Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.
- Kempson E., Poppe C. (2018), *Understanding financial well-being and capability – a revised model and comprehensive analysis* (Professional report No. 3), Consumption Research Norway (SIFO), Oslo.
- Kim J., Garman E. T., Sorhaindo B. (2003), Relationships among credit counseling clients' financial wellbeing, financial behaviors, financial stressor events, and health, *Journal of Financial Counseling and Planning*, 14(2), 75–87.
- Kośny M. (2020), Economic resourcefulness as a determinant of saving and borrowing in Poland, *Post-Communist Economies*, 32(6), 793–812.
- Mian A., Sufi A. (2009), The consequences of mortgage credit expansion: Evidence from the U.S. mortgage default crisis, *Quarterly Journal of Economics*, 124(4), 1449–1496.
- NBP (2021), *Należności i zobowiązania monetarnych instytucji finansowych i banków*, Narodowy Bank Polski, Warszawa. Pobrano z: https://www.nbp.pl/home.aspx?f=statystyka/pieniezna_i_bankowa/nal_zobow.html.
- Nissen S., Hayward B., McManus R. (2019), Student debt and wellbeing: A research agenda, *Kōtuitui: New Zealand Journal of Social Sciences Online*, 14(2), 245–256.
- O'Neill B., Sorhaindo B., Xiao J. J., Garman E. T. (2005), Financially distressed consumers: Their financial practices, financial well-being, and health, *Journal of Financial Counseling and Planning*, 16(1), 73–87.

- Piekut M. (2008), *Polskie gospodarstwa domowe: dochody, wydatki i wyposażenie w dobra trwałego użytkowania*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- Piekut M. (2017), *Wzorce konsumpcji według typów wiejskich gospodarstw domowych w latach 2004–2014*, Difin Warszawa.
- Piekut M. (2019), *Jednoosobowe gospodarstwa domowe w Polsce – uwarunkowania funkcjonowania, tendencje zmian*, CeDeWu, Warszawa.
- Podolec B., Ulman P., Wałęga A. (2014), *Sources of Earned Income of Polish Households*, In: E. Sodomová (ed.), *Proceedings of 19th Slovak-Polish-Ukrainian Scientific Seminar Quantitative Methods in Socio-Economic Analysis*, Faculty of Economic Informatics, University of Economics in Bratislava, Bratislava, p. 140–161.
- Podolec, B. (2014), *Wybrane aspekty analizy warunków życia ludności w Polsce. Metody ilościowe w badaniach empirycznych*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków.
- Prawitz A. D., Garman E. T., Sorhaindo B., O'Neill B., Kim J., Drentea P. (2006), InCharge financial distress/financial well-being scale: Development, administration, and score interpretation, *Journal of Financial Counseling and Planning*, 17(1), 34–50.
- Purnanandam A. (2011), Originate-to-distribute model and the subprime mortgage crisis, *Review of Financial Studies*, 24(6), 1881–1915.
- Rusnak Z. (2007), Statystyczna analiza dobrobytu ekonomicznego gospodarstw domowych. *Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu. Seria: Monografie i Opracowania (nr 100)*, (1182).
- Schor J. B. (2002), *Understanding the new consumerism: Inequality, emulation and the erosion of well-being* (PSW-paper Nr 2002/2), Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen, Universiteit Antwerpen.
- Selenko E., Batinic B. (2011), Beyond debt. A moderator analysis of the relationship between perceived financial strain and mental health, *Social Science Medicine*, 73(12), 1725–1732.
- Stockhammer E. (2012), Financialization, income distribution and the crisis, *Investigación Económica*, 71(279), 39–70.
- Stockhammer E. (2015), Rising inequality as a cause of the present crisis, *Cambridge Journal of Economics*, 39(3), 935–958.
- Świecka B. (2008), *Bankructwa gospodarstw domowych: Perspektywa ekonomiczna i społeczna*, Difin, Warszawa.
- Świecka B. (2009), *Niewypłacalność gospodarstw domowych. Przyczyny, skutki, przeciwdziałanie*, Difin, Warszawa.
- Tay L., Batz C., Parrigon S., Kuykendall L. (2017), Debt and subjective well-being: The other side of the income-happiness coin, *Journal of Happiness Studies*, 18(3), 903–937.
- Ulman P. (2011), Sytuacja ekonomiczna osób niepełnosprawnych i ich gospodarstw domowych w Polsce. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie. Seria Specjalna, Monografie*, (199).
- Ulman P., Wałęga A. (2013), *Hired Labour versus Self-Employment. Comparison of Income Distribution*, In: M. Papież, S. Śmiech (eds.), *Proceedings of the 7th Professor Aleksander Zeliaś International Conference on Modelling and Forecasting of Socio-Economic Phenomena*, Foundation of the Cracow University of Economics, Cracow, 190–197.
- University of Essex (2017), *Understanding Society — UK Household Longitudinal Study*, Institute for Social and Economic Research. Pobrano z: <https://www.understandingsociety.ac.uk/>.
- Vatne B. H. (2006), How large are the financial margins of Norwegian households? An analysis of micro data for the period 1987–2004, *Economic Bulletin*, 77(4), Norges Bank, 173–180.
- Vosloo W., Fouché J., Barnard J. (2014), The relationship between financial efficacy, satisfaction with remuneration and personal financial well-being, *International Business Economics Research Journal*, 13(6), 1455–1470.
- Wagner G. G., Frick J. R., Schupp J. (2007), *The German Socio-Economic Panel Study (SOEP) – Scope, Evolution and Enhancements*. 38.

- Wałęga A. (2013), *Nierówności dochodowe w kontekście przystąpienia Polski do Unii Europejskiej*, W: J. Sokołowski, M. Rękas (red.), *Ekonomia*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, nr 305, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, s. 754–765
- Wałęga A., Wałęga G. (2017), *Linking household debt and health: some empirical evidence from Poland*, In: T. Löster, T. Pavelka (eds.), *The 11th International Days of Statistics and Economics Conference Proceedings*, Libuše Macáková MELANDRIUM, Prague, Czech Republic, p. 1845-1853.
- Wałęga G. (2013)a, *Kredytowanie gospodarstw domowych*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Zajączkowski S., Żochowski D. (2007), Obciążenia gospodarstw domowych spłatami długu: Rozkłady i stress testy – na podstawie badań budżetów gospodarstw domowych GUS, *Materiały i Studia*, Nr 221, Narodowy Bank Polski, Warszawa.
- Zalega T. (2014), Upadłość konsumencka a zadłużanie się miejskich gospodarstw domowych w Polsce w okresie kryzysu, *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, 38, 152–168.
- Zalega T. (2016), *Osoby w wieku 65+ w Polsce. Jakość życia, konsumpcja, zachowania konsumenckie*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania UW, Warszawa.